

A védő szerepe a büntetőeljárásban (1867-1914)

Jelige: *Advocate*

Pályamunka lezárásának időpontja: 2024. 07. 03.

2025.

„Hivatásbeli szerepem volt az eltűnt lányka bírósági ügyében. Védője voltam három vádlottnak s vezetője a védelemnek. Meg kellett tudnom mindent, meg kellett figyelnem minden embert és minden jelenséget. Bele kellett hatolnom minden szó, minden cselekmény és minden tünet titkaiba.”

Eötvös Károly: A nagy per

Tartalom

1. Bevezetés	5
2. A védőügyvéd intézménye, kialakulásának háttere	7
2.1. Jogállamiság, joguralom	7
2.2. Jogállami büntetőeljárás	8
2.3. A büntetőeljárás modelljei	9
2.4. A modernkori büntetőeljárás alapelvei és garanciarendszere	11
2.5. A büntető perjog és a védő intézményének alakulása a kiegyezést megelőző időszakban	13
2.6. A védő feladata a büntetőeljárás garanciális biztosítékainak tükrében	15
3. A védőre vonatkozó jogszabályok alakulása a polgári Magyarország első időszakában	19
3.1. Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok és a Sárga Könyv	19
3.2. Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk	22
4. A védelem a jogszabályok és gyakorlat tükrében a Bűnvádi Perrendtartás rendszerében	26
5. A fejlődés iránya	33
6. Katonai büntetőeljárás	38
6.1. A kivételes hatalom	42
6.2. A modern katonai büntetőeljárás és a joggyakorlat	45
6.3. Rendkívüli eljárások	49
6.3.1. Statáriális eljárás	49
6.3.2. Eljárás hadra kelt seregnél és a tengeren	51
6.4. A Kbp. kritikája	52
7. Összefoglalás	54

8. Forrásjegyzék.....	57
------------------------------	-----------

1. BEVEZETÉS

Dolgozatom témája a védőügyvéd. Az érdekképviselőt mindenkor aktualitás, a védő tevékenysége a büntetőeljárás során kulcsfontosságú. A téma iránti érdeklődésemet egy, a Bp. hatálya alatt megtörtént jogeset áll. Ennek kapcsán felmerülő kérdésekre kerestem a választ.

Elsőként arra törekedtem, hogy az alapokat tárjam fel, azaz mindennek az alapját, a jogállami eszmét mutatom be, hiszen ennek hiányában nem beszélhetünk modern büntetőeljárásról. A garanciákat nélkülöző büntetőeljárás a polgári korban fejlődésnek indult, s lassan és nem zökkenőmentesen ebbe az irányba haladt. A jogállami állameszmény kifejtése szükséges volt ahhoz, hogy kifejtsem a modern büntetőeljárás alapvető jellemzőit, hiszen a jogállami eszmék elterjedése jelentős hatást gyakorolt az állam büntetőpolitikájára. Dolgozatomban vizsgálom a jogállami büntetőeljárást, melynek elérésére a vizsgált időszakban törekedtek. Ennek része azon garanciarendszer, mely a büntetőeljárással érintettek szabadságjogait garantálja. Ezzel kapcsolatosan taglalom a modern büntetőeljárás modelljeit, alapelveit, garanciarendszerét, miként kapcsolódtak vizsgálatom tárgyához, mi vezetett végül a vegyes eljárási rendszer meghonosodásához, miért fontos ez a védő intézményének szempontjából.

Miután a vizsgált időszak a Kiegyezés idején kezdődik, szükségesnek tartottam a büntetőeljárás és a védő történetével kapcsolatban az időben visszatekinteni. Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályoktól miként jutott el hazánk büntetőeljárási rendszere a Sárga Könyvig, majd az 1896. évi XXXIII. törvénycikk megalkotásáig. Két jogeset ismertetésével szemléltetem, hogyan változott a büntetőeljárás s a védő tevékenysége e fejlődési folyamatban, s a vizsgált időszak végére milyen eredményt hozott.

A kutatás során nem pusztán a jogszabályokat és a vonatkozó jogirodalmat vizsgáltam, hanem a joggyakorlat során létrejövő, s a védelemre vonatkozó elvi jelentőségű határozatokat is megtekintettem annak érdekében, hogy a védőre vonatkozó szabályozást részletesen mutassam be.

A dolgozat első fejezetében leginkább tanulmányokra, a védő intézményével foglalkozó könyvre támaszkodtam. Arra törekedtem, hogy minden, a téma szempontjából releváns információt felhasználjak. A továbbiakban ezeken felül a vonatkozó jogszabályok,

ezen magyarázata bírt jelentőséggel, valamint a gyakorlati alkalmazásuk során kialakult joggyakorlatot ismertető döntvénytárak. Vizsgáltam a témával foglalkozó korabeli szakirodalmi műveket és cikkeket, a jogesetek tekintetében összefoglaló tanulmányokat, tudósításokat, napilapok cikkeit tanulmányoztam.

A dolgozatomban arra kerestem a választ, hogy a fejlődésben átmeneti időszakot képező, Sárga Könyv alkalmazása idején és az 1896-os bünvádi perrendtartás, majd később az új katonai bünvádi perrendtartás hatálya alatt a védelem joga milyen mértékben nyert elismerést, az első világégés milyen hatást gyakorolt a modern büntetőeljárásra, ezen belül is a védelem jogára. Vizsgáltam továbbá, milyen eljárásjogi környezetben végezte tevékenységét a védő mind a polgári, mind a katonai büntetőeljárás hatálya alatt.

2. A VÉDŐÜGYVÉD INTÉZMÉNYE, KIALAKULÁSÁNAK HÁTTERE

2.1. JOGÁLLAMISÁG, JOGURALOM

Az alkotmányos állam egyik követelménye azon társadalmi értékek összessége, melyek rögzítését adott korszakban egy alkotmánytól elvárják, másik pedig azon biztosítékok köre, melyek az alkotmányban kifejezett társadalmi értékek realizálását garantálják. A jogállamiság egyrészt az alkotmányosság követelménye, másrészt alkotmányosság és jogállamiság egymás szinonimáiként is értékelhetők, leginkább a büntetőeljárás terén. A jogállamiság elve a jog uralma az állam felett, vagyis jelenti az államnak az alkotmányosan alkotott törvényekhez való kötöttségét. Azt garantálja, hogy a jog ad mértéket az államhatalom gyakorlásához. A jogállamiság követelménye magában foglal alapelveket is, melyek meghatározzák adott állam jogállami mivoltát.¹ A XIX. században alakultak ki azok az alkotmányjogi fogalmak, mint állampolgárság, népképviselő, alapjogok, a három hatalmi ág elválasztása stb. A jogállam, mint fogalom német eredetű, e században jelent meg a rendőrállam ellentételezéseként Robert von Mohl munkáiban.²

A terminust először Carl Welcker használta 1813-ban, elterjedése Mohl publikációinak köszönhetően következett be.³ Mohl a jogállam feladatait úgy határozta meg, hogy az állami jogalkotás kifejezi az államhatalom céljait és fenntartja az államhatalom minden területén a jogrendet, valamint kifejeződnek benne az állam polgárainak szabadságjogai, és előmozdítja azoknak ésszerű céljait.

A joguralom, mint fogalom a jogállam szinonimájaként megjelent Pauler Tivadar *Észjogi alaptan* című művében 1854-ben, később Kautz Gyula műveiben is⁴. Pauler *Észjogi előtan* című művében a joguralom fogalmát úgy határozza meg, hogy az államok működésének fontos összetevője, jellemzi a szabályozott, részrehajlásmentes, kiszámítható állami lét.⁵ Rudolf Gneist *Der Rechtsstaat* című művében Friedrich Julius Stahl idézi a jogállamfogalom meghatározása kapcsán. Ennek értelmében a modern államnak alkotmányos

¹ Székely György: Büntetőeljárás alapelvek, mint a jogállamiság garanciái. *Jog Állam Politika*, 2009/3. sz. 130-131. o.

² Magyary Zoltán: *Magyar közigazgatás*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1942, 90. o.

³ Szabadfalvi József: A jogállam a jogeszmé megvalósítását célzó intézmény – Adalékok a magyar jogállamfogalom kialakulásához. *Jog Állam Politika*, 2020/4. sz. 40. o.

⁴ Kautz Gyula: *Politikatudomány kézikönyve*. Franklin Társulat. Budapest, 1877., és Kautz Gyula: *Politika vagy Országásztan*. Heckenast Gusztáv, Budapest, 1862.

⁵ Szabadfalvi: i. m. 40-41. o.

államnak kell lennie, mert ez a modern idők követelménye és végeredményben a fejlődés hajtóereje. Jogállamban az állami működés kereteit és polgári szabad szféráját kell biztosítani törvényszerűen.⁶

2.2. JOGÁLLAMI BÜNTETŐELJÁRÁS

Az alkotmányosság elve magában foglal olyan elvi tételeket, melyek a büntető igazságszolgáltatással szemben támasztanak követelményeket, s ezek garanciarendszert alkotnak. Ezen garanciák, mint pl. a törvényesség elve, hatalommegosztás elve elsődlegesen az államra vonatkoznak, s ezen keresztül az igazságszolgáltatásra. Az alkotmányjog alapvetően az emberi és állampolgári jogok elismerésével teremti meg a kapcsolatot a büntetőeljárás joggal. A klasszikus szabadságjogok is eme garanciarendszer összetevői, az állami hatalom pedig védi ezeket a szabadságjogokat.⁷

Természetjogi felfogásban az emberi jogok olyan univerzális jogok, melyeket nem az adott állam biztosít polgári számára, hanem minden egyes embert a születésüktől fogva megilletnek és tőlük el nem idegeníthetők, a pozitív jognak pedig tiszteletben kell tartani azokat.⁸

A szabadságjogok olyan emberi és állampolgári jogok, melyek az egyén magatartásának, cselekvésének, állapotának a szabadságát garantálják, azaz a szabad joggyakorlást, a jogérvényesítés keretek közé szorítását, a joggyakorlás jogi védelmét, a jogsértések szankcionálását.⁹ E garanciális jogok védik az egyént mindenkiel szemben, a formális garanciát érvényesülésükhöz az igazságszolgáltatás biztosítja. Ebből következik az alkotmányos büntetőeljárás alapelvek magyarázata.¹⁰

A jogbiztonság elválaszthatatlan a jogállam fogalmától,¹¹ mely tartalmazza az állam köteletségét abban a tekintetben, hogy a jogszabályok világosak, egyértelműek, kiszámíthatóak és előreláthatóak a címzettek számára, egyes jogintézmények működését kiszámíthatóság jellemzi, ezek biztosítása érdekében szükség van eljárási garanciákra, a

⁶ Rudolf Gneist: *Der Rechtsstaat*. Verlag von Julius Springer, Berlin, 1872. 16. o.

⁷ Székely: i. m. 132. o.

⁸ Marinkás György: Az emberi jogok megjelenése és fejlődése az egyes alkotmányokban. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, 2012/1. sz. 75. o.

⁹ Gombos Katalin: A klasszikus alapjogoktól a szabadságjogok modern fogalmáig. In: *Emlékkönyv dr. Antalffy György egyetemi tanár oktatói működésének 40. és születésének 70. évfordulójára*. JATEPress Kiadó, Szeged, 1990, 57. o.

¹⁰ Székely: i. m. 132. o.

¹¹ Belovics Ervin: A büntetőjog jogállami követelményei. *Magyar Tudomány*, 2020/5. sz. 616. o.

jogszolgáltatás pedig a formalizált eljárási szabályok alkalmazásával válik alkotmányossá.¹² Az állam büntetőeljárásának jogállamisága megállapítható a bíróság-ügyészség-védő kontextusát vizsgálva, hiszen a védői jogosítványok mértéke a büntetőeljárás során kifejezi azt.¹³

2.3. A BÜNTETŐELJÁRÁS MODELLJEI

Az inkvizitórius (nyomozóelvű) eljárási rendszer alapvető jellemzője a tekintélyelvűség, amitől népszerű volt Európa feudális monarchiáiban, később abszolutista és totalitárius rendszerekben is, tehát hierarchikus államszervezetekben. Jellemezte az írásbeliség, a titkosság és a fizikai bántalmazás, kényszervallatás. Szabályaira nem a jog hatott, hanem a következtetések és a bírósági nyomozás.¹⁴ A vád, a védelem és az ítékezés ugyanazon eljáró hatóság kezében összpontosult.¹⁵ Az angolszász modell, mint akkuzatórius (vádelvű) modell a XIX. században alakult ki. Ez a modell könnyedén leírható a kontinentális (inkvizitórius) rendszer ellentétéként: érvényesül a szóbeliség, nyilvánosság és közvetlenség elve, nincs nyomozás és fellebbezés sem. Az eljárás a felek akaratából indult, illetve szűnt meg, alapelveként érvényesült az ártatlanság vélelme.¹⁶

A vegyes eljárási rendszer a XIX. században jelent meg a büntető eljárásjogi szakirodalomban azzal a céllal, hogy a két eljárásjogi rendszer előnyeit a vegyes rendszerben ötvözzék. Létrejöttében az Európában széles körben alkalmazott inkvizitórius eljárással szembeni elégedetlenség játszott szerepet.¹⁷

Csemegi Károly „A magyar bűnvádi eljárás tervezetének indokai” című, 1882-ben kiadott művében a következőképpen vélekedett: *„Helyesen mondta Th o n i s s e n, a nagy tudományu belga tanár, az előzetes letartóztatásról szóló törvényjavaslatnak a II. kamarában előadója: »Főleg a bűnvádi eljárás területén látja magát szemközt a törvényhozó azon rengeteg problémával, melyet az egyéni szabadság jogának összeegyeztetése a közbiztonság érdekeivel állít utjába.« Nem az ellentétbe-állítás tehát, hanem az összeegyeztetés a feladat.*

¹² Kurunczi Gábor: A jogbiztonság alkotmányos elvének érvényesülése a jogalkotásban. Az állam és jog alapvető értékei a változó világban. *Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola konferenciája*. Győr, 2012. 23. o.

¹³ Kőhalmi László: A jogállami büntetőeljárás vonzásában. In: *De iuris peritorum meritis 17. Studia in honorem Mihály Tóth*: 70, 2021. 273. o.

¹⁴ Fantoly Zsanett: Az akkuzatórius és inkvizitórius büntetőeljárás történeti fejlődése és alapvető jellemzői. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, (72) 2009. 85-86. o.

¹⁵ Sléder Judit: *A büntetőeljárás megindítása*. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Pécs, 2010. 38. o.

¹⁶ Miskolcziné Juhász Boglárka: *A büntetőeljárás szabályok továbbfejlesztésének lehetséges irányai*. Doktori értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar. Budapest, 2015. 92-94. o.

¹⁷ Sléder: i. m. 39. o.

Ez a század által a törvényhozó elé állított kérdés; ez a bölcsességgel és igazságosan, a civilisatio irányzata szerint megoldandó nagy probléma!”¹⁸ Továbbá: „Ahol a nép részt vett a közéletben, mondja Prins, ahol az ellentállt a hatalom túlkapásainak és határozott akaratát nyilvánította, hogy ügyeire maga ügyel fel: ott az állam nem volt képes uralomra juttatni az önkényt sem a politika, sem a bünvádi eljárás terén ; ily államban túlsúlyban volt a vádrendszer, mint biztosítéka és symboluma az egyéni szabadságnak.”¹⁹

A vegyes rendszerben a büntetőeljárás tartalmazta azon alapelveket, melyeket a kor igényei megköveteltek. Így alapelveként lett lefektetve az officialitás, legalitás, opportunitás, immutabilitás, anyagi igazság, funkciómegosztás, szabad bizonyítási rendszer, szóbeliség és közvetlenség, nyilvánosság, laikus elem részvételének elve a büntető igazságszolgáltatásban, s ezek mentén a garanciális biztosítékok rendszere, mely kétségtől a kor legnagyobb újítása volt a büntető jogszolgáltatás területén.²⁰

A büntető jogszolgáltatás lényeges eleme a bünvádi eljárás minősége. Kautz szükségesnek találta általában minden országban törvényszék, államügyészség felállítását. Az ügyészség léte könnyíti az eljárást, a bíró feladatát, könnyíti a vádlott védőjének helyzetét, mivel tudomással bír a vádakról, melyekkel szemben védelemet oltalmaznia kell.²¹ 1876-os munkájában, melyet *A politika tudomány kézikönyve címmel* látott el, Kautz úgy vélte, hogy a polgárosodott állam, mely jogállamnak tartja önmagát, igazságszolgáltatási vezérelveket fektet le, azaz biztosítja a bírósághoz fordulás jogát, a legszegényebb polgároknak is jogoltalom alá kell esniük, a közigazgatást és igazságszolgáltatást elválasztja, mellőzi a kivételes törvényszékeket, melyek nem az igazság, hanem az önkény helyszínei, biztosítja a bírói függetlenséget. Az ilyen állam megköveteli a nyilvánosság, a szóbeliség alapelveit, s ezáltal az alkotmányos feltételek is szilárdulnak. A törvényszék alakítása a perek különféleségének megfelelőjék, fontos a laikus elem részvétele, mely esküdszék által biztosítható. A helyes igazságszolgáltatás egyik fontos feltétele a szakképzett ügyvéd, ki ellátja a terhelt védelmét.²²

¹⁸ Csemegi Károly: *A magyar bünvádi eljárás tervezetének indokai*. Pesti Könyvnyomda Rt. Budapest, 1882. 14. o.

¹⁹ Edvi Illés Károly, Gyomai Zsigmond (szerk.): *Csemegi Károly művei II. kötet*, IV. fejezet. Franklin Társulat, Budapest, 1904. 32. o.

²⁰ Rácz Lajos: *Egyetemes állam-és jogtörténet*. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2002. 450. o.

²¹ Kautz Gyula: *Politika vagy Országásztan*. Heckenast Gusztáv Pest, 1862. 405-406. o.

²² Szabadfalvi: i. m. 47. o.

A nullum crimen sine lege és nulla poena sine lege elvek²³ a büntetőjog mindkét területére érvényesek, azonban a büntetőeljárás az egyén alkotmányos jogait érinti, ezért olyan alapelvek kimunkálását követelte meg, mely ezen alkotmányos jogokat védik. Amennyiben a büntetőeljárás megsérti e alkotmányos jogokat, úgy az állam jogrendjét sérti meg.²⁴ Európában a XVIII.- XIX. században indultak meg a büntetőeljárás kodifikációk. A boszorkányperek, gyakran alkalmazott halálbüntetés, tortúra alkalmazása magával vonta a büntetőeljárás reformjának igényét. 1791-ben Franciaországban az Alkotmányozó Nemzetgyűlés új vádrendszerű eljárást alkotott, melynek keretén belül érvényesültek a modern büntető perrendtartás alapelvei és bevezette a törvényszéki rendszert. 1808-ban a Code d'Instruction Criminelle már megvalósította a vegyes eljárási rendszert. A kódex, s vele együtt a vegyes eljárási rendszer a Napóleon által meghódított területeket érte el, egyes német államokat, majd Belgiumot, Hollandiát. Az első magyar bünvádi perrendtartás, az 1896. évi XXXIII. törvénycikk európai viszonylatban kimagasló színvonalúnak tekinthető. Az 1897. évi XXXIII. törvénycikk az esküdszék intézményét kiterjesztette a közönséges és politikai bűncselekményekkel kapcsolatos eljárásokra is, hogy ezen terheltek eljárásjogi helyzetét az ügyfélegyenlőségnek megfelelően szabályozza.²⁵

2.4. A MODERNKORI BÜNTETŐELJÁRÁS ALAPELVEI ÉS GARANCIARENDSZERE

A modern büntetőeljárással szemben támasztott követelmények fogalmazódnak meg Balogh Jenő tankönyvében: *„A jogállam több rendbeli szervezeti és eljárási biztosítékot teremt az anyagi igazság elérésére, hogy a terheltek s a bünvádi eljárás során szereplő más egyének alkotmányos jogait lehetőleg megóvni törekszik.”*²⁶

Az alapvető emberi jogok csak a jogállami és alkotmányos büntetőeljárás útján, szigorú elvek és garanciák mentén létrehozott büntetőeljárás kódex által biztosíthatók.²⁷ ennek mentén alakultak a polgári kor büntetőeljárás garanciái, melyek a hivatalból való bűnüldözés (officialitás elve) a XIX. századi kontinentális vegyes büntető eljárásának előkészítő

²³ Cesare Beccaria Büntett és büntetés című művében határozta meg ezen elveket a XIX. század végén. Ennek értelmében nincs bűncselekmény, ha azt előzőleg törvény nem nyilvánította annak, és nincs büntetés sem előzetes szabályozás nélkül, azaz a bűncselekmények körét törvény taxatív nem határozta meg.

²⁴ Székely: i. m. 132. o.

²⁵ Rácz: i. m. (2002) 464-465. o.

²⁶ Balogh Jenő: *Magyar bünvádi eljárási jog. Első rész.* Grill Károly Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, Budapest, 1901. 4. o.

²⁷ Székely: i. m. 135. o.

szakaszában, mint nyomozóelv honosodott meg.²⁸ A legalitás elve alapján a közvádoló hatóságnak a közvádra induló bűncselekmények esetében kötelessége vádat emelni és képviselni azt.²⁹ Az opportunitás elve engedte a vádhatóságnak, hogy fontos állami érdekekbe ütközés esetén mellőzze a vádemelést. Az immutabilitás elve kizárta a perbeli személyek rendelkezését a per felett, tehát a vádló a pert nem szüntetheti meg. Az anyagi igazság elve alapján a büntetőeljárás feladata az anyagi igazság kiderítése, a büntető igény érvényesítésének vezérlő eszméje.³⁰ A funkciómegosztás elve a vádelvű és nyomozóelvű elemeket ötvöző vegyes eljárási rendszerben kivétel nélkül megtalálható, a vád, a védelem és az ítélezés különválnak ezen elv alapján.³¹ A szabad bizonyítási rendszer, mint alapelv azt jelenti, hogy a bíróságok diszkrecionális jogkörébe tartozik eldönteni, hogy az eljárás során mit fogadnak el bizonyítékként, s a kötött bizonyítási rendszer visszasságainak megszüntetése érdekében alakult ki.³² A szóbeliség elve alapján a bíróság és a perbeli személyek között az érintkezés szóban történik s az ítélezésnél a szóban feltárt tények veendő figyelembe, a közvetlenség elve viszont azt jelenti, hogy a bíró az ítéletet az észlelése körébe eső bizonyítékok alapján hozza meg, súlypontja a bíróság előtt lefolytatott tárgyalás.³³ A nyilvánosság elve garanciát jelent az eljárás résztvevői számára, hogy a bíróság pártatlanul és függetlenül jár el, s az eljárási jogok gyakorlása is ellenőrizhető ezáltal,³⁴ tehát biztosítja az igazságszolgáltatás ellenőrizhetőségét, védelmet nyújt a bírói önkény ellen, biztonságot nyújt a vádlott számára. Az alaptalan gyanúsítás miatti megbélyegzés nyilvános meghallgatással és a felmentő ítélet nyilvános kihirdetésével ellensúlyozható, a védőt a nyilvános elismerés lehetősége hatékonyabb munkára ösztönzi, elősegíti az anyagi igazság feltárását a nyilvánosság nyomása által, növeli az igazságszolgáltatásba vetett bizalmat, prevenciós hatással bír a potenciális bűnelkövetőre, védi a lehetséges áldozatokat és jogi ismereteket

²⁸ Cséka Ervin: Korszerűsödő alapelvek a büntetőeljárásban *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, (58) 1998. 108. o.

²⁹ Lichtenstein András: A legalitás és az officialitás elvének jogirodalmi és joggyakorlati értelmezése *Acta Universitatis Szegediensis: publicationes doctorandorum juridicorum*, (8) 2018. 20. o.

³⁰ Angyal Pál: *A magyar büntetőeljárásjog tankönyve*. Atheneum Irodalmi és Nyomdai Rt, Budapest, 1915. 266. o.

³¹ Fantoly Zsannett: Alapelvek az új büntetőeljárás törvényben. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, (81) 2018. 247. o.

³² Bérces Viktor: A büntetőperbeli bizonyítás alapfogalmainak dogmatikai megközelítései a hazai jogtudományban. *Iustum Aequum Salutare*, 2018/1. sz. 26. o.

³³ Angyal: i. m. 289. o.

³⁴ Németh János: Nyilvánosság a büntetőeljárásban: a járványhelyzet egy újabb kérdéses pontja. *Mesterséges Intelligencia*, 2021/1. sz. 68. o.

terjeszt a polgárok körében.³⁵ A laikus elem részvétele nem jogász személyek bevonása az eljárásba.³⁶

A rendi kor bűnösségi elvével szemben a polgári korban a bizonyítási teher a vádlóra és a pervezetéssel felruházott bíróságra hárul, tehát az ártatlanság vélelmének értelmében nem a vádlottnak kellett az ártatlanságát bizonyítania.³⁷

A vegyes rendszerbe épített garanciális biztosítékok arra voltak hivatottak, hogy megakadályozzák ártatlan személyek felelősségre vonását, illetve megakadályozzák a bíró elfogultságát. A védelem szabadsága lehetővé tette védő közreműködését ennek megvalósítása érdekében. A vizsgálóbíró ügyelt a nyomozás törvényeknek megfelelő lebonyolítására, a vádtanács, mely felügyelte a vizsgálóbíró tevékenységét, döntött vádemelésről, a bírói függetlenség intézménye garantálta, hogy a politikai hatalom sem közvetlenül, sem közvetetten a bírót döntésében befolyásolni nem tudja, a laikus elem részvétele, közvetlenség, szóbeliség és nyilvánosság, (lsd. az alapelveknél), valamint a jogorvoslatok rendszere, melynek az anyagi igazság érvényesítésében van döntő szerepe, hiszen a sérelmesnek tartott bírósági határozatokat megtámadhatták ezáltal.³⁸

2.5. A BÜNTETŐ PERJOG ÉS A VÉDŐ INTÉZMÉNYÉNEK ALAKULÁSA A KIEGYEZÉST MEGELŐZŐ IDŐSZAKBAN

A védő szerepe a büntetőeljárásban a történelem során folyamatosan alakult ki, a terheltek védelmében mind a kontinentális, mind az angolszász jogrendszerekben egyaránt védőügyvédek lépnek fel. Az eljárási rendszer fejlődésével vált a védő bizonyos ügyekben nélkülözhetetlenné, s jött létre a kötelező- illetve a kirendelt védő intézménye. A védelem ellátásának hatékonysága nem pusztán magától a védőtől függ, hanem az eljárási rendszer menetétől is.³⁹ A büntetőeljárás történetében a vád mindig előnyösebb helyzetben volt, így a terhelt védekezésében egyenlőtlenség mutatkozott az állami büntető hatalommal szemben. Az állami büntetőigény érvényesítése koronként állandóan jelen volt, s minden esetben hivatásos szervezet lépett fel az eljárásban, ezzel szemben az eljárás alá vont személy segítség nélkül lett alávetve annak. Az önálló védő kialakulásához vezető út jelentős lépcsőfoka a büntetőeljárás önállósodása mind a magyar, mind az egyetemes jogtörténetben is, mely a

³⁵ Laue, Christian: Die Öffentliche des Strafverfahrens – Entwicklung und Begründungen *Strafverteidigung vor neuen Aufgaben*. 2010. 139-142. o.

³⁶ Rácz: i. m. (2002) 452. o.

³⁷ Homoki-Nagy Mária: *Magyar jogtörténet. Perjog történet V.*, Szegedi Tudományegyetem. Szeged, 2020. 9. o.

³⁸ Rácz: i. m. (2002) 455. o.

³⁹ Nagy Zsolt: A kirendelt védő intézményének szociológiai elemzése *Jogelméleti Szemle*. 2000/4. sz.

XVI-XVII. századra tehető.⁴⁰ Ekkor a terhelt elleni bizonyítékokat az eljáró bíróság gyűjtötte össze, a per nyomozó-vizsgálati és bíróság előtti eljárásból állt, nemes származású terhelt esetében előfordult vád alá helyezési eljárás is, mely a két eljárás között kapott helyet. A védő segédkezhetett a nemes terhelt önkéntes nyilatkozatának megtételében. A módos polgárok a nemesekéhez hasonló elbánásban részesültek, a nem nemes terheltek esetében védőügyvéd közreműködésére nem volt lehetőség, mint ahogy közbülső eljárás és nemes terhelt esetén sommás eljárásban, illetve a nem nemes terhelt írásbeli perében sem.⁴¹ Az önkény jegyében zajló igazságszolgáltatás fejlődési irányai megfigyelhetők, ennek egy lényeges aspektusa a védekezés szabadságának változása rendi hovatartozás, illetve a büntett súlya arányában.⁴²

Az abszolutizmusra adott válaszként Európa-szerte megjelent a büntető perjog kodifikálásának igénye. Az abszolút hatalmak eljárása nyomozóelven alapult, jellemző volt többek között az írásbeliség és titkosság, a nyilvánvaló jogegyenlőtlenségek. Cél a törvény előtti egyenlőség és a bírói önkény felszámolása volt. Magyarországon 1795-ben megkísérelték a vádelvű rendszer bevezetését a Praxis Criminalis ellenében.⁴³ A XVIII. században a nemes terhelt nevében felléphetett védőügyvéd. Amennyiben ilyennel nem rendelkezett, mert nem kívánt, vagy nem tudott védőt a maga számára biztosítani, úgy a tiszti ügyészek közül rendelték ki számára. Nem nemesek esetében mindig tiszti ügyész kirendelése valósult meg. A korszakban a védők már perhalasztó kifogásokkal élhettek, indítványt tehettek, cáfolhatták a vád bizonyítékait, s fellebbezéssel is élhettek, amikor is a fellebbvitel a hét személyes táblához történt. Létezett már a perújítás intézménye is, mely eljárásban a védő részt vehetett.⁴⁴

Az 1827-ben felállított kodifikációs bizottság munkája a perjog területén visszalépést mutatott, az 1834-es hűtlenségi perek visszaélései okán többek között Deák Ferenc, Szalay László, Szemere Bertalan követelték a büntető eljárás során a nyilvánosság biztosítását a vád és védelem elkülönítését, esküdtbíróság felállítását.⁴⁵ A büntető eljárásjog megreformálására tett javaslatokban fontos célként az esküdtbíráskodás szerepelt és olyan alapelvek bevezetése, mint nyilvánosság, szóbeliség, szabad bizonyítás, kétoldalú meghallgatás. Kossuth Lajos

⁴⁰ Bérces Viktor: A védő mint a büntetőeljárás önálló és független szereplőjének megjelenése az egyetemes és magyar jogtörténetben. *Iustum Aequum Salutare* 2012/2. sz. 203-204. o.

⁴¹ Fenyves Csaba: *A védőügyvéd. A védő büntetőeljárási szerepéről és jogállásáról*. Dialóg Campus, 2002. 74. o.

⁴² Dobos József: A büntetőeljárás történeti fejlődésének vázlata az 1896-os első kódexig. *Jogelméleti Szemle*, 2000/3. sz.

⁴³ Homoki-Nagy: i. m. 4. o.

⁴⁴ Fenyves: i. m. 75. o.

⁴⁵ Homoki-Nagy: i. m. 4-5. o.

politikai szintén szorgalmazta a reformot, a tudományosan alátámasztott javaslat Szalay László munkáját dicséri.⁴⁶

Az 1843/44-es büntető eljárási tervezetben már elkülönült az ítélkezés, a vád és a védelem, s első ízben megjelent a kötelező védőről való rendelkezés. A védő közreműködhetett a tervezet szerint a vizsgálati szakban, s a védő kirendelése hivatalból is elismerést nyert. Jogai megközelítették a vádló jogait.⁴⁷ 1848-ban Deák igazságügyminiszterként hatályba léptette az 1843-i tervezet esküdtbíráskodási részét sajtóvétségek esetén, azonban mindössze egyetlen eljárást folytattak le Pozsonyban. Horváth Boldizsár igazságügyi miniszter 1867-ben kiadott rendeletével szabályozta az esküdszéki eljárást, s a provizórikusnak szánt jogi norma a Bp. hatályba lépéséig örködött a sajtószabadság felett. Ez a rendelkezés a kötelező védelmet mellőzte. Az esküdszéki rendszer nem örvendett népszerűségnek, az elméleti jogászok méltatták, a gyakorló jogászok negatívan nyilatkoztak róla.⁴⁸ Az 1853-as osztrák büntető perrendtartással inkvizitórius eljárás honosodott meg, majd az 1861-es Ideiglenes Törvénykezési Szabályok az egykori büntetőper szabályait annyiban változtatta meg, hogy a nemes és nem nemes közötti jogosultsági különbséget felszámolta. Az 1872-es ún. Sárga Könyv, az Ideiglenes Eljárási Szabályzat rendelkezése hiányos volta miatt csak a kúriai döntvények segítségével volt alkalmazható. A korban elszaporodó bűnesetek és bűnperek miatt a tiszti ügyészeknek már nem volt kapacitása a védelem ellátásához, ezért magánügyvédek is elláthatták a terheltek védelmét. 1871-től, a királyi ügyészség létrejöttétől ez szabályba is volt iktatva. Az 1874. évi XXXIV. törvénycikk rendelkezett ügyvédi kamara felállításáról. Ettől kezdve a védőnek joga volt minden olyan eszközt alkalmazni, mely az igazság felderítését és a terhelt védelmét szolgálta.⁴⁹

2.6. A VÉDŐ FELADATA A BÜNTETŐELJÁRÁS GARANCIÁLIS BIZTOSÍTÉKAINAK TÜKRÉBEN

Az eljárás alá vont vádlott, aki jó eséllyel nem ismeri a büntetőeljárás során őt megillető jogait, a vádhatósággal szemben kiszolgáltatott helyzetben van.⁵⁰ A büntetőeljárás egyes szakaszaiban való védői fellépés engedélyezése egyfajta civilizációs mércének tekinthető. Ezért kiemelten fontos, hogy az eljárás alá vont személy védelmét képzett védő lássa el, a

⁴⁶ Zilahi Adél: A fellebbezés, mint általános jogorvoslat *Büntetőjogi Tanulmányok XVIII.* Veszprém, 2017. 164. o.

⁴⁷ Fenyves: i. m. 76.o.

⁴⁸ Antal Tamás: A büntető eljárás jogszabályi forrásai Magyarországon a polgári korban. *Jogtudományi Közlöny.* 2016/12. sz. 611-612. o.

⁴⁹ Fenyves: i. m. 77. o.

⁵⁰ Nagy: i. m.

védő pedig az a jogilag képzett résztvevője a büntetőeljárásnak, aki a vádlott érdekében olyan cselekményeket hajt végre, melyek annak eljárásjogi helyzetét minden tekintetben bátyaként védelmezi. Feladata az eljárás során ügyfele ártatlanságának bizonyítása, illetve a bűnösség mértékének a minimumra való csökkentése, mindezt az anyagi és eljárásjogi szabályok szem előtt tartásával.⁵¹

A védő a védelem ellátása során közfunkciót tölt be, a váddal szemben a terhelt jogait védi. A tárgyalás során ügyfélként jelenik meg a büntetőeljárásban, független a terhelttől és az eljáró hatóságoktól.⁵²

A védőnek szükséges megfelelő társadalom- és emberismeret birtokában lenni, hogy védencének jogát, jogos érdekét megfelelően tudja védelmezni, s a jogrendnek megfelelő döntést tudjon hozni. Kötelessége védeni ügyében a gondos eljárás elvárásának mindenkor megfelelni.⁵³ Kun László szerint: *„képzett ügyvédi kar nélkül nem létezik rendes törvénykezés.”*⁵⁴

Az esélyegyenlőség szempontjából a védő feladata a védelmi stratégia kialakítása, tehát mint ahogy azt már említettem, az eljárás alá vont személynek hathatós jogi segítségnyújtásra van szüksége. A nyomozószervek és vádhatóságok feladata, hogy az eljárás alá vont személy bűnösségét bebizonyítsák. A bíróság – bár pártatlanul jár el – ezt nem tudja ellen tételni, így szükséges védői segítséget igénybe venni, s így a védő közbenjár az anyagi igazság kiderítésében.⁵⁵ Az ítélet tartalma sem tud megfelelni az anyagi igazság követelményének, ha annak feltérképezésében nem segédkezik egy hatékony, mindenre kiterjedő védekezés.⁵⁶ A vád a terhelt ellen megalapozott gyanúkokat tár fel a bíróság előtt, mely esetében – mint ahogy az anyagi igazság kiderítésénél is – a bíró nem tudja felmenteni mindaddig, amíg a másik fél nem tud hasonló, vagy nagyobb nyomatékú bizonyítékokat felmutatni.⁵⁷ A büntetőeljárás tekintetében a külső funkció – nyomozás, védelem, ítélezés – egyrészt eljárási

⁵¹ Fenyves: i. m. 149. o.

⁵² Védői jogok a bírósági eljárásban. Összefoglaló vélemény. *Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport* 2014. EL.II.E.1/10. VÉDŐ-50.szám.

In: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/elfogadott_osszegzo_velemenyn.pdf (letöltés dátuma: 2023.10.15.) 9. o.

⁵³ Pongrácz Alex: A jogászi hivatások. A magyar jogász társadalom szociológiai jellemzői. In: *Széchenyi István Egyetem, Jogsociológia II. A/13. Tizenharmadik előadás.* In: <https://jet.sze.hu/downloadmanager/index/id/8099/m/3988> (letöltés dátuma: 2023. 10.08.) 4. o.

⁵⁴ Ernyes Mihály: Védői gyakorlat a polgári kor hajnalán. *Jogelméleti Szemle.* 2014/2. sz. 2. o.

⁵⁵ Nagy: i. m.

⁵⁶ Bodnár András Péter: A bizonyítási eszközök fejlődése Finkeytől napjainkig. *Erdélyi Jogélet.* 2021/1. sz. 27. o.

⁵⁷ Nagy: i. m.

cselekmények sorozata, másrészt egy tágran értelmezett bizonyítási folyamat. A bizonyítási folyamat célja pedig az anyagi igazság kiderítése, valós tények feltárása.⁵⁸

A védőügyvéd tevékenységének alapja a védelemhez való jog. Ebből vezethető le az ártatlanság vélelme, mely kimondja, hogy minden embert ártatlannak kell vélelmezni mindaddig, amíg a bíróság legfelső fokon, tisztességes eljárás keretében meg nem állapítja az ellenkezőjét. A védőnek kiemelkedő szerepe van a szabadságjogok és állampolgári jogok védelme területén. A bizonyítási eljárásban szükséges a védő részvétele, hiszen kötelessége feltárni a terhelt felmentő, vagy a bűnösség mértékét enyhítő körülményeket és ezeket a kellő időben a bíróság elé kell tárnia. A terheltet a védelemhez való jog azért illeti meg, mert az állami hatalom büntetőigényének érvényesítésénél akkor jár el igazságosan, ha az eljárásban érvényesíti a terhelti jogokat. Az anyagi igazság feltárásában közreműködik a védő, mintegy kiegyensúlyozva az erőviszonyokat a vádhatóság és a terhelt közötti viszonyban. A tisztességes eljárás kontradiktórius eljárás, ahol érvényesül a fegyveregyenlőség elve, a terheltet a vádlóval azonos jogok illetik meg.⁵⁹

Az eljárás során a védő abban az esetben sem felesleges, ha a terhelt valóban bűnös, hiszen lehetnek olyan körülmények, melyek az elkövető felelősségét enyhítik. A védő továbbá észlelhet eljárásbeli vagy anyagi jogi hibákat, s ezáltal kiküszöbölheti azokat. A kirendelt védőre bizonyos esetekben van szükség, ha a terhelt nem tud, vagy nem akar védőt megbízni perbeli védelmével. Ez egyfajta állami gondoskodás, hogy a terhelt jogai oltalom alatt álljanak.⁶⁰ Bérces Viktor László szerint a fellebbezés az eljárás során a védő legfelelősségteljesebb része, mégpedig azért, mert nincs garancia a sikerére, a terhelt „eljárási traumát” szenvedhet el az elhúzódó eljárás alatt, növeli az eljárás költségeit, s amennyiben a védő nem él fellebbezési jogával, úgy fennáll az esélye, hogy az ítélet nem az igazság alapján kerül kihirdetésre, s nem utolsó szempont, hogy ügyfele elégedetlenségét is maga után vonhatja.⁶¹

Rudolf Gneist szerint az ügyvédek, így a védők soha nem lehetnek öncélúak, nem hajthatja őket pusztán a jövedelemszerzés lehetősége. Az érdekképviselő szabad tudomány és művészet, mely olyan nemes, mint az erények és olyannyira szükséges, mint az igazságosság.

⁵⁸ Bodnár: i. m. 26.o.

⁵⁹ Fenyves: i. m. 48. o.

⁶⁰ Nagy: i. m.

⁶¹ Bérces Viktor László: *A védői szerepkör értelmezésének kérdése – különös tekintettel a büntetőbíróság előtti eljárásokra*. Doktori értekezések 5. Pázmány Press. Budapest, 2014. 232-233. o.

Az ügyvéd a segítségre szoruló tanácsadójaként, elnyomottak szószólójaként, bírák irányítójaként, a perbeli fél éber védelmezőjeként tölti be társadalmi szerepét.⁶²

⁶² Rudolf Gneist: *Freie Advocatur*. Verlag von Julius Springer, Berlin, 1867. 43.o.

3. A VÉDŐRE VONATKOZÓ JOGSZABÁLYOK ALAKULÁSA A POLGÁRI MAGYARORSZÁG ELSŐ IDŐSZAKÁBAN

E fejezetben a vizsgált időszak alapvető jogforrásait mutatom be, melyek a védő jogállását szabályozták. Ehhez szükségesnek találtam az Országbírói Értekezletig visszatekinteni, hiszen a Kiegyezés idején meghatározta a bünvádi eljárás rendjét. A Kiegyezést követő közjogi reformok következtében megkezdődött a kodifikációs munka, melynek következtében a vizsgált időszakban két szabályozás rendezte a büntetőeljárást, ezen belül a védő feladatát. Ebben a fejezetben láthatóvá válnak a védelem jogának fejlődési szakaszai, a védőre vonatkozó eljárásjogi szabályok.

3.1. AZ IDEIGLENES TÖRVÉNYKEZÉSI SZABÁLYOK ÉS A SÁRGA KÖNYV

Az 1861-ben az Országbírói Értekezlet által kiadott Ideiglenes Törvénykezési Szabályok jelentős változást nem hozott a tekintetben, hogy az azt megelőző, 1853. évi osztrák büntető perrendtartás a nyomozó elvet helyezte előtérbe, a vádalakú eljárás „csak alak volt és nem lényeg” s melynek keretén belül a bíróság köteles volt a tudomására jutott cselekmények esetén eljárást indítani a közvádló indítványa nélkül is.⁶³ Változást annyiban hozott, hogy az eljárás alá vontakat „jogegyenlősítette”, s kiterjesztette a védelem jogát nemesre és nem nemesre egyaránt.⁶⁴ Az Országbírói Értekezlet tanácskozásain a Deák Ferenc által vezetett alválasztmány az osztrák Btk. azonnali hatályon kívül helyezését szorgalmazta. Az első alválasztmányi javaslat a kódex alkalmazását mind alkotmányos, mind szakmai alapon elvetette. Így az alválasztmánynak abban kellett döntést hoznia, hogy az 1848 előtti törvények visszaállíthatók-e? A választmány tagjai annak szokásjogi jellege miatt nem támogatták, hiszen abban az időben a törvényesség elvének ez nyilvánvalóan nem felelt meg s az ország egyes részein fennálló partikularizmus miatt nem felelt meg a jogbiztonság követelményének sem. Ebből kifolyólag az 1843. évi javaslat hatályba léptetését tekintették megoldásnak, hiszen alkotmányossági szempontból, s a kor igényei szerint is inkább megfelelt, mint az osztrák Btk, ill. az 1848 előtti törvények. Büntetőeljárás tekintetében Szalay László munkáját javasolták életbe léptetni. Szorgalmazták az 1848. évi javaslat alapján esküdtszékek

⁶³ Kovács Judit: A vádelv fejlődése és gyakorlata Magyarországon. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, (70) 2007. 5. o.

⁶⁴ Fenyves: i. m. 76. o.

felállításáról szóló rendelet megalkotását sajtóvétségek esetén. 1861. február 16-án, az Országbírói Értekezlet hatodik ülésén napirendre került, s a javaslat annak ellenére, hogy a nagy többség támogatta a 43-iki javaslat életbe léptetését, az erre vonatkozó indítványt nem fogadták el. A többség végül az 1848 előtti törvényekhez való visszatérést szorgalmazta. Másik nézőpontból az 1848. előtti törvényeket humánusabbnak találták az osztrák büntetőtörvénykönyvnél büntetéskiszabás terén, ezért az átmeneti időszakban ennek alapján kellett ítéletet hozni.⁶⁵

1844 és 1872 között kodifikációra kísérlet nem történt, 1848 és 1868 között a magyar törvényhozás szünetelt. Az ezt követő javaslatok a vádrendszer szellemében készültek. Az 1872-es javaslat tükrözte a vádelvet annyiban, hogy vizsgálat csak királyi ügyész, némely deliktumok esetében a királyi főügyész, illetve a magánvádló indítványára rendelhető el, valamint a vizsgálat során indítványtételi jogot biztosított a közvádlónak, a végtárgyalást pedig kizárólag külön vádképviselő mellett lehetett megtartani.⁶⁶

Csemegi Károly már az 1861-ben, az országgyűlés tevékenysége mentén kezdődő közjogi vitában is cikkekkel, tanulmányokkal élénken részt vett. Ő készítette az 1972-i ún. Sárga Könyvet, mely 1900. január 1-ig a büntető perrendtartás szerepét töltötte be.⁶⁷ A budapesti királyi főügyész az alárendelt ügyészeknek utasításként, az igazságügyminiszter ajánlásként küldte meg a törvényszékeknek. Hiányos mivolta miatt csak a Kúria döntvényeinek segítségével volt alkalmazható. Az egyre növekvő számú bűnügyek megkívánták, hogy a tiszti ügyészek helyett magánügyvédek lássák el a védelmet, minek következtében létrehozták a büntetőügyekben eljáró, hivatalból kirendelhető ügyvédek jegyzékét. Ekkor a védő a vizsgálat alatt védencével tanácskozhatott, a bíró által kijelölt személy jelenlétében. A vizsgálat lezárását követően a tanácskozás szabadon folyhatott. Az ügybeli iratokat szintén felügyelet mellett, az ítéлőszék pertárában a vádindítvány benyújtásától számított három napig tanulmányozhatta. Jelen lehetett szemlénél, előterjesztéseket tehetett. Kérdéseit közvetlenül tehetette fel a vádlottnak, tanúnak, szakértőnek.⁶⁸ Védérveit világosan kellett kifejtenie⁶⁹ és élhetett felfolyamodással a vizsgálati

⁶⁵ Képesy Imre: *Az Országbírói Értekezlet története és öröksége*. Doktori értekezés. Eötvös Lóránd Tudományegyetem. Budapest, 2023. 106-108. o.

⁶⁶ Kovács: i. m. 5-6. o.

⁶⁷ Sarlós Béla: Csemegi Károly és a kiegyezés. *Történelmi Szemle*, 1968/1-2. sz. 28. o.

⁶⁸ *Döntvénytár. A M. K. Curia, elvi jelentőségű határozatai. Új folyam VI. kötet*. Budapest, 1884. A M. K. Curia 1883. szeptember 25-én kelt 4959. sz. a. 225. o.

⁶⁹ Fenyves: i. m. 76-77. o.

fogságot elrendelő határozat ellen.⁷⁰ A védő önállóan élhetett jogorvoslattal, ha vádlott az ítéletbe belenyugodott, s a Kúria kimondta, hogy a perorvoslat hatályát nem szünteti meg ezen felül, ha a vádlott a perorvoslati beadványt visszavonta. Ennek alapjául az a tény szolgált, hogy a védő tevékenységének nem pusztán a vádlott védelme az alapja, hanem egyúttal képviseli a törvényen alapuló jogot is, s nem tekintették azonosnak azzal, mintha a védő a vádlott magánjogi megbízottja lenne.⁷¹ Egy 1885-ben kelt kúriai határozat tettestársak esetében a védő fellebbezésének az ítéletbe belenyugvó tettestársra való kiterjesztés mellett is helyt adott.⁷² A védőt hivatalból kellett kirendelni abban az esetben, ha a vádlott cselekménye halállal, vagy 5 évi szabadságvesztésnél súlyosabban volt büntetendő.⁷³ A bírói gyakorlat azonban a büntetés tétel alsó határát tekintette mérvadónak a védő kirendelése tekintetében, tehát amennyiben az nem érte el az öt évet, védő rendelése hivatalból nem volt kötelező, függetlenül attól, hogy a kiszabható büntetés felső határa alapján a tényleges büntetés az öt évet meghaladhatta.⁷⁴ Abban az esetben, ha hivatalból való védő rendelésének volt helye, a vádlottat előbb fel kellett szólítani, hogy válasszon magának védőt, s csak abban az esetben rendeltek ki, amennyiben ezt elmulasztotta.⁷⁵ Ha a védőt az összbüntetést kiszabó tárgyalásra nem idézték meg, ezáltal nem hallgatták meg, nem vont maga után alaki semmisséget, mivel az összbüntetés kiszabásának alapjául szolgáló külön ítéletek érdemben már nem voltak elbíráلhatók.⁷⁶ Bizonyos bűncselekmények, pl. szándékos emberölés kísérletének,⁷⁷ vagy nemi erőszak elkövetése esetén a védő kirendelése kötelező volt, ennek elmulasztása semmisséget vont maga után.⁷⁸ Védőt rendeltek abban az esetben is, ha a vádlott

⁷⁰ *Az igazságügyminiszter által javaslatba hozott szabályok a bűnvádi eljárás egyöntetősége tárgyában.* Kiadja: Ráth Mór, 1972. 27.§ (2)

⁷¹ *Döntvénytár. A M. K. Curia, elvi jelentőségű határozatai. Új folyam VII. kötet. Budapest, 1884.* A M. K. Curia 1883. november 28-án kelt 27. számú teljes-ülési döntvénye. 236-238. o.

⁷² *Döntvénytár. A M. K. Curia, a Budapesti Kir. Ítéző Tábla és a Pénzügyi Közigazgatási Bíróság elvi jelentőségű határozatai. Új folyam XI. kötet, Budapest, 1885.* A. M. K. Curia 1885. február 10-én kelt 7695/84. sz. a. 38. o.

⁷³ Fenyves: i. m. 77.o.

⁷⁴ *Döntvénytár. A felsőbbíróságok elvi jelentőségű határozatai, jegyzetekkel ellátva. III. folyam X. kötet. Budapest, 1898.* A M. K. Curia 1897. december 15-én kelt 7648. sz. a. 246. o.

⁷⁵ *Döntvénytár. A M. K. Curia, elvi jelentőségű határozatai. Új folyam IV. kötet. Budapest, 1883.* A M. K. Curia 1883. február 22-én kelt 9381. sz. a. 240-241. o.

⁷⁶ *Döntvénytár. A felsőbbíróságok elvi jelentőségű határozatai, jegyzetekkel ellátva. III. folyam I. kötet. Budapest, 1895.* A M. K. Curia 1895. január 30-án kelt 561. sz. a. 261-263. o.

⁷⁷ *Döntvénytár. A felsőbbíróságok elvi jelentőségű határozatai, jegyzetekkel ellátva. III. folyam IV. kötet. Budapest, 1896.* 118. o.

⁷⁸ *Döntvénytár. A felsőbbíróságok elvi jelentőségű határozatai, jegyzetekkel ellátva. III. folyam IV. kötet. Budapest, 1896.* 140. o.

az ítélethirdetés előtt megszökött, perorvoslat érvényesíthetősége céljából.⁷⁹ A gyakorlatban még az 1896. évben előfordult, hogy a vádat és a védelmet – időbeli eltéréssel – ugyanazon személy látta el, mely esetről a kir. ítélőtábla kimondta, hogy az ezen eljárásban hozott határozatot meg kell semmisíteni és a bíróságot új eljárás lefolytatására kötelezte. Ezzel szemben a kir. Kúria megsemmisítette az ítélőtábla határozatát és utasította az elsőfokon eljáró törvényszéket, hogy az ügyet érdemben bírálja el. Az indoklásban a védő feladatának közfeladat jellegét, valamint az ügyésznek ama köteletségét jelölte meg, mely szerint kötelessége a vádlott anyagi védelme. A szerkesztő hozzáfűzte, hogy az ítélőtábla álláspontját tartja helyénvalónak, mert fontosnak tartja a hatékony védelmet, ebben az esetben a Kúria álláspontját pedig formai védelemnek nevezte.⁸⁰ A Kúria határozatában összeférhetetlenségre tekintettel kimondta, hogy aki a végtárgyalásra tanúként volt megidézve, védőügyvédi feladatot el nem láthatott.⁸¹ Az ítélet kihirdetése a gyakorlat szerint a vádlott részére történt, szóban, illetve az ítélet kézbesítése által. Azonban, ha a vádlott számára az ítélet nem volt kihirdethető annak távolléte miatt, a védő által benyújtott fellebbezést vissza kellett utasítani, s az ügy vádlottat érintő felülbírálatát a vádlott kézre kerítéséig, illetve addig az időpontig, míg az ítélet számára kihirdethetővé nem válik, felfüggesztették.⁸² A „Sárga könyv” hiányos és következetlen volta vezetett egy új szemléletű, teljes körű kódex megalkotásáig.⁸³

3.2. AZ 1896. ÉVI XXXIII. TÖRVÉNYCIKK

Minthogy a büntetőeljárás az a jogterület, ahol az alkotmányos szabadságjogokat leginkább érvényre kell juttatni annak jellege miatt, az 1896-os Bp. megalkotásakor ezen szabadságjogok érvényesíthetősége a kodifikáció során prioritást élvezett. Világossá vált a jogalkotó számára, hogy azon személyeknek, kiket bünvádi eljárás alá vetnek, biztosítani kell azon szabadságjogokat, melyek a jogállami kritériumoknak megfelelnek, hiszen az eljárás sérti a vádlott személyes szabadságát, házi jogát, levéltitok-jogát és vagyonjogát, függetlenül annak tényleges bűnösségétől. Sürgette a kodifikációt az a tény is, hogy az anyagi jogi szabályokat, az 1878. évi V. törvény rendelkezéseit érvényre kellett juttatni, s ennek csak egy

⁷⁹ Döntvénytár. A M. K. Curia, a Budapesti Kir. Ítélo Tábla és a Pénzügyi Közigazgatási Bíróság elvi jelentőségű határozatai. Új folyam XV. kötet, Budapest, 1886. A M. K. Curia 1886. június 8-án kelt 57. számú teljes ülési döntvénye. 44-45.o.

⁸⁰ Döntvénytár. A felsőbíróságok elvi jelentőségű határozatai, jegyzetekkel ellátva. III. folyam V. kötet. Budapest, 1897. A Curia 1896. május 1-én kelt 2886. sz. a. 265-268. o.

⁸¹ Döntvénytár. A felsőbíróságok elvi jelentőségű határozatai, jegyzetekkel ellátva. III. folyam XV. kötet. Budapest, 1900. A kir. Curia 1899. szeptember 28-án kelt 8417./99. sz. a. 310-311. o.

⁸² Döntvénytár. A M. K. Curia, elvi jelentőségű határozatai. Új folyam VI. kötet. Budapest, 1884. A M. K. Curia 1883. október 10-én kelt 1953. sz. a. 258. o.

⁸³ Fenyves: i. m. 77.o.

modern, jogállami büntetőeljárás tehetett eleget. Ehhez járult hozzá továbbá, hogy hazánk területén a büntető per során alkalmazott jogforrások nem voltak azonosak, s ezek ellentétben álltak a jogbiztonság követelményével.⁸⁴

A büntető eljárás, ezen belül a bűnvádi per célja az anyagi büntetőjog érvényre juttatása, az abban foglalt elvek és szabályok gyakorlatba ültetése, ezzel teremtvé meg az anyagi igazság felderítésének feltételeit. Az anyagi igazság abban áll, hogy ártatlan embert ne lehessen elítélni, a valódi bűnös viszont tettével arányos büntetésben részesüljön.⁸⁵ A Bp. felhasználja mind a nyomozó-, mind a vádelv fontosabb intézkedéseit, de túlsúlyt enged a vádrendszernek. Az eljárás csak vád alapján indítható, csak annak irányában, ki a cselekmény elkövetésével alaposan gyanúsítható. A bíróság csak a vád tárgyában dönthet, s az eljárás csak addig folytatható, míg a vádló a vádat nem ejtette. A vádat a fő- és a pótmagánvádló képviseli és uralja (*dominus litis*). A vádlott büntetése is csak a vádló fellebbezése útján szigorítható. Az ügyfélegyenlőség elve annyiban nem volt teljes, hogy a közvádló jogosítványai szélesebb körűek a magánvádlóéhoz, még inkább a terheltéhez képest. A bíró nem volt kötve a vádló minősítéséhez és a büntetés kiszabása tekintetében. A törvény az anyagi igazság érvényre juttatása érdekében kötelezte a bíróságot, hogy intézkedjen a szükséges bizonyítékok beszerzése iránt, tehát nem bízta pusztán a vádra és a védelemre. A Bp-ben érvényesült a szóbeliség és közvetlenség elve. A bíró nem írásos dokumentumok általi megismerés alapján ítélezik, a kontradiktórius eljárás során közvetlenül tudomására jutott információk alapján dönt. A főtárgyaláson és a másodfokú tárgyaláson érvényesült a nyilvánosság elve, az előkészítő eljárásban azonban nem, hiszen az az eljárás eredményességét veszélyeztethette volna. Tehát az ügyfélnyilvánosság elvének úgy kellett érvényesülni, hogy a büntetőper célját ne veszélyeztesse. Így a vizsgálat folyamán a bizonyításfelvételnél a védő is jelen lehetett, kérdéseket tehetett fel, észrevételeket tehetett. Az ügyfélnyilvánosság útjában azonban gyakorlati akadályok is álltak, a vagyontalan terhelt kárára is válhatott az a tény, hogy egy távolabbi vizsgálati helyszínen sem ő, sem védője nem tudott megjelenni, s ezt a helyzeti előnyt a vádló akár ki is használhatta. S bár a jogirodalom erősen pártolta az ügyfélnyilvánosságot, ezen okokból mégsem valósulhatott meg teljeskörűen. A bizonyítékok szabad mérlegelésének elve és a védelemhez való jog szintén érvényesültek a szabályozásban. A védő közbenjárása megengedett volt, szükség esetén kirendeltek a terhelt részére, ellensúlyozandó a vád egyoldalúságát. A védelem jogát a

⁸⁴ 1896.évi XXXIII. törvény cikk indoklása a bűnvádi perrendtartásról. Általános indoklás. I. A bűnvádi perrendtartás megalkotásának sürgős szüksége.

⁸⁵ Finkey Ferenc: *A magyar büntető eljárás tankönyve*. Politzer Zsigmond és Fia Kiadása. Budapest, 1908. 6. o.

szükséges mértékben korlátozták, mert visszaélésekre adott lehetőséget. Legfontosabb újítás az esküdtszékek működésének kiterjesztése a rendes eljárásokra, ebben a szóbeliség, nyilvánosság, közvetlenség biztosítékát látták.⁸⁶

Az esküdtbíráskodás felé az 1840-es években fordult a figyelem Szalay László munkássága nyomán. Az 1843-iki javaslatban jelent meg először az esküdtszékek bevezetésére való utalás kisebbségi különvélemény formájában, a javaslat azonban megbukott. A reformkor jogászai támogatták az intézmény bevezetését, s az 1848. évi XVIII. törvénycikk 17. §-a sajtóvétségek esetén meghonosította az esküdtszék intézményét. A forradalom eseményei meggátolták a rendelkezés gyakorlatba ültetését, egészen a kiegyezésig nem volt rá lehetőség. Horváth Boldizsár igazságügy-miniszter léptette életbe Deák Ferenc ezen eljárási rendeletét, mely egészen a Bp. életbe lépéséig szabályozta a sajtójogi eljárást.⁸⁷ Az esküdtszéki intézmény elfogadottsága Almásy⁸⁸ szerint annak népszerűségében keresendő, a közvélemény hajlamos bizonyosság nélkül befogadni, függetlenül attól, hogy az előzőekben a törvénykezési eljárás „*elégé jól működött*”.⁸⁹

A Bp. életbeléptetéséről szóló törvény az esküdtbírók hatáskörébe utalta a súlyosabb bűncselekményeket, pl. felségsértés, lázadás, szándékos emberölés vagy a halált okozó súlyos testi sértés.⁹⁰ Esküdtbíró lehetett az a magyar állampolgárságú férfi, aki a 26. életévét betöltötte, az állam nyelvén tud írni, olvasni, s akinek éves jövedelme 20 korona adófizetésre kötelezi, és felsőbb fokú végzettséggel rendelkezett.⁹¹ A Bp. XIX. fejezete rendelkezik az esküdtszékéről. Az esküdtekre összeférhetlenségi szabályok vonatkoztak,⁹² tagjainak felét a vádló, másik felét a vádlott visszautasíthatta, páratlan számú esküdt esetén a fennmaradó 1 fő visszautasítása a vádlott joga volt, aki a visszautasítás jogát a védőjére bízhatta.⁹³ Az esküdtek tanúkhöz és szakértőkhöz kérdést intézhettek, jogukban állt a bizonyító eljárás kiegészítése érdekében indítványt tenni.⁹⁴ A bizonyítási eljárást követően megállapították az esküdtekhez intézendő kérdéseket, melyek csak zárt kérdések lehettek, a főkérdés a vádlott bűnösségére vonatkozott.⁹⁵ A vádlott beleegyezésével lehetett olyan kérdést intézni a jury-hoz, amely alapján a vádlott cselekménye súlyosabb megítélés alá esik, mint a

⁸⁶ Atzél: i.m. 4-15. o.

⁸⁷ Diószegi Attila: Élt 19 évet – Nyugodjék békében? *Büntetőjogi Szemle*, 2015/3. sz. 24-25. o.

⁸⁸ Tiszti főügyész (1897-1910), politikus.

⁸⁹ Almásy László: Az esküdtszék. *Magyar Figyelő*, 1911/3. sz. 315. o.

⁹⁰ 1897. évi XXXIV. törvénycikk törvénycikk a bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről 15§.

⁹¹ Diószegi: i. m. 26. o.

⁹² 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról 343§.

⁹³ 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról 344§.

⁹⁴ 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról 351§.

⁹⁵ 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról 354§.

vádhatózatban foglaltak.⁹⁶ Az elnöknek kötelessége volt az esküdtek kioktatása a megoldandó jogi kérdéseket illetően, ellenben nem volt szabad véleményt nyilvánítani a bizonyítékok mérlegelése tekintetében.⁹⁷ az esküdtek bővebb felvilágosítást is kérhettek.⁹⁸ Ha a vádlott bűnösségét mondták ki az esküdtek, s a bíróság úgy találta, hogy a vádlott terhére az ügy lényegében tévedtek, a bíróság a további eljárást felfüggesztette s következő ülészak esküdtbírósága elé utalta. Ez kizárólag az ítélet kihirdetése előtt, hivatalból történhetett, ellene perorvoslatnak nem volt helye.⁹⁹ Fellebbezésnek az esküdtbíróság ítélete ellen nem volt helye,¹⁰⁰ a miniszteri indoklás szerint: „... az esküdtbíróság ítélete ellen nem látszott ajánlatosnak a fellebbezés körét kiterjeszteni, mert arra sem jogi szempontokból, sem hazánk külön viszonyainál fogva nincs szükség ...”.¹⁰¹ semmisségi panasszal azonban élhetett az érdekelt, ha az esküdtszék nem a szabályoknak megfelelően lett alakítva, ha bármely esküdt hiányzott a főtárgyalásról, ha a határozat meghozatalában olyan esküdt is részt vett, aki valamely kizáró ok miatt a határozathozatalban nem vehetett volna részt, ha az esküdtekhez intézett kérdések szabálytalanul voltak feltéve, ha az elnök téves jogi felvilágosítást adott számukra, illetve ha az esküdtek által hozott határozat hiányos vagy ellentmondásos volt.¹⁰²

⁹⁶ 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról 357§.

⁹⁷ 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról 363§.

⁹⁸ 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról 366§.

⁹⁹ 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról 371§.

¹⁰⁰ 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról 381§.

¹⁰¹ Diószegi: i. m. 32. o.

¹⁰² 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról 426§.

4. A VÉDELEM A JOGSZABÁLYOK ÉS GYAKORLAT TÜKRÉBEN A BŰNVÁDI PERRENDTARTÁS RENDSZERÉBEN

A jogalkotó a Bp. megalkotása során eleget tett annak a korabeli követelménynek, mely szerint a terhelt számára lehetővé kell tenni, hogy a váddal szemben ellenbizonyítékait megszerezze, tény- és jogbeli érveinek kifejtésére lehetősége legyen. Ez az alapelv a védelem kétféle formáját tette lehetővé: a bűnvádi eljárásban részt vevő minden közegnek kötelessége a terhelt érdekeit szem előtt tartani, ezt nevezzük materiális védelemnek, valamint a jogtudományban járatlan terheltnek szükséges védőügyvéd közbenjárása. Ez a formális védelem. Ebből kifolyólag a védelem szabadsága és váddal való egyenjogúsága a bűnvádi perrendtartás egyik vezérelve lett.¹⁰³ A védelemnek e felosztása nem igazolható, mert a materiális védelem lényegében a hatóságok elfogulatlanságának követelménye, s védelemnek nevezni igazából nem lehet. Önmagában nem elég a vádlott védelmének ellátására, mert a vádrendszer sajátja, hogy a vád, a védelem és az ítélezés elválik egymástól. Az, hogy az eljáró hatóságoknak a mentő, illetve enyhítő körülményeket ugyanolyan súllyal mérlegelni kell, mint a terhelő és súlyosbító körülményeket, a védelem tevékenysége nélkül mégiscsak hasztalan lenne. A pártatlanság a bírótól nehezen elvárható enélkül, ez a nyomozórendszer idején bebizonyosodott. Ugyanígy a közvádló, aki a vádat képviseli, nyilvánvalóan nem a mentő körülményeket fogja a váddal szemben előtérbe helyezni. A közvédő hatóság felállítása célszerű lett volna a védelem biztosítása végett, s ezen keresztül az anyagi igazság érdekében.¹⁰⁴

A védő tevékenységét a kódex V. fejezete szabályozza. Az 53. § kimondja, hogy a vádlott az eljárás bármely szakában igénybe veheti védő közreműködését. Amennyiben nem élt ezzel a lehetőséggel, helyette törvényes képviselője, házastársa vagy egyeneságbeli rokonai választhattak védőt a védelem ellátása érdekében. Ettől függetlenül a vádlott az előbb említett személyek által választott védő megbízását bármikor felmondhatta. Lehetősége volt a vádlottnak több védő szolgáltatását igénybe venni azzal, hogy a beadványok és védőbeszédok számának általános kereteit indokolatlanul nem léphették át.¹⁰⁵ Azonban a gyakorlatban nem

¹⁰³ Atzél: i.m. 27. o.

¹⁰⁴ Finkey Ferenc: *A magyar büntető eljárás tankönyve*. Politzer Zsigmond és Fia Kiadása. Budapest, 1903. 151-155. o.

¹⁰⁵ 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról V. fejezet. A védelem. 53. §.

minősült törvényes védelemnek, ha több, ellenérdekű vádlottat ugyanazon védő képviselte.¹⁰⁶ A főtárgyalásra védőt kellett rendelni abban az esetben, ha a vádlottat a vádemelés öt évnél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegette (mind a bűncselekmény, mind annak kísérletének elkövetése miatt¹⁰⁷), ha törvényes képviselője, házastársa, egyeneságbeli rokona így kívánta, ha az elkövető a 16. életévét nem töltötte be, írástudatlan siketnéma, vagy siketnéma, valamint ha a bíróság védő kirendelését célszerűnek találta. Itt megjegyzendő, hogy a Csemegi kódex első novellája¹⁰⁸ a fiatakorúak esetén a felső korhatárt 18. életév betöltésére módosította, s ennek következtében a Kúria jogfejlesztő tevékenységével a kötelező védőrendelés szabályait ehhez igazodóan egészítette ki, így a védő hivatalból való kirendelése a terhelt 18. életévének betöltéséig kötelező volt.¹⁰⁹ Több elkövető esetén ugyanazon védő abban az esetben láthatta el mindannyiuk védelmét, ha érdekeik nem voltak ellentétesek.¹¹⁰ Bűnhalmazat esetén a szabadságvesztés tartamának esetlegessége szempontjából ez a szabály nem volt figyelembe veendő,¹¹¹ t.i. a Csemegi kódex VIII. fejezetének rendelkezései alapján bűnhalmazat esetén a legsúlyosabban büntetendő cselekmény büntetési tételének alapul vételével a kiszabott szabadságvesztés büntetés különböző mértékben emelhető volt.¹¹²

A Bp. értelmében a védelemnek három formája volt. A védő lehetett a terhelt által választott, a kir. ítélőtábla által kirendelt külön védő, valamint a közvédő. Ez utóbbinak szerepe abban az esetben volt az eljárás során, ha a vádlott nem rendelkezett választott védővel, illetve a kir. ítélőtábla nem rendelt ki számára külön védőt. Közvédő közreműködésére volt szükség abban az esetben is, ha a külön védő a kir. ítélőtábla főtárgyalásán nem jelent meg s a kir. ítélőtábla nem rendelt ki külön védőt helyette. Egyebekben feladata és jogköre megegyezett a védőével.¹¹³ Főszabályként a terhelt vagy hozzátartozója bármikor élhetett külön védő választásának lehetőségével. Előkészítő eljárásban védő kirendelésére csak kivételesen volt lehetőség, törvényszéki eljárás

¹⁰⁶ Vargha Ferenc (szerk.): *Büntetőjogi döntvénytár*, 5. kötet. Budapest, 1912. A k. Curia 1911. április 5-én kelt 2558/911. sz. a. II. Bt. 192. o.

¹⁰⁷ *Büntetőjogi döntvénytár. Az anyagi büntetőjog és a bünvádi perrendtartás körébe tartozó elvi jelentőségű határozatok gyűjteménye*, 3. kötet, Budapest, 1903. A k. Curia 1903. február 11-én kelt 1224. számú határozata. 342. o.

¹⁰⁸ 1908. évi XXXVI. törvénycikk a büntetőtörvénykönyvek és a bünvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról

¹⁰⁹ Vargha Ferenc (szerk.): *Büntetőjogi döntvénytár*, 6. kötet. Budapest, 1913. A k. Curia 1912. január 9-én kelt 121/1912. sz.a. I. Bt. 64. oldal.

¹¹⁰ 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bünvádi perrendtartásról. V. fejezet. A védelem. 56. §

¹¹¹ *Büntetőjog és bünvádi eljárás 2. Büntetőtörvénykönyv a kihágásokról. Melléktörvények vétségekről és kihágásokról. Sajtótörvény. Bünvádi perrendtartás*. Budapest, 1906. A k. Curia 1902. február 15-én kelt 1357. sz. határozata. 205. o.

¹¹² 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről. VIII. fejezet. 95-99§.

¹¹³ Finkey Ferenc: *A magyar büntető perjog tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1916. 555. o.

főtárgyalásán a legtöbb esetben, a kir. ítélőtábla főtárgyalásán kivétel nélkül mindig kötelező volt a védelem, a Kúria eljárásában a bíróság saját hatáskörében döntött védő kirendeléséről,¹¹⁴ vagyontalan vádlott esetében a költségeit a koronaügyési átalányból fedezték,¹¹⁵ tehát a védő hivatalból való kirendelése részben kötelező volt, részben pedig a bíróság belátására volt bízva. Ha az elsőfokú bíróság tudomására olyan tény vagy adat jutott, mely alapján perújításnak volt helye a vádlott javára, úgy annak részére külön védőt rendelt ki ezen feladat ellátására, ha a perújítást indokló tény vagy adat megismerésétől számított 14 napon belül erre más indítványt nem tett. Előkészítő eljárás esetén a bíróság nem volt köteles védő kirendelésére, ezt abban az esetben tette, ha a terheltre nézve ezt célszerűnek találta.¹¹⁶ A korabeli büntető perjogban a védelem alapvetően megengedett volt, ezért a védelem ellátása elsősorban választott védő útján volt megoldandó. Védő hivatalból történő kirendelésének akkor volt helye, ha a kötelező védelem esete forgott fenn, vagy ha azt a bíróság célszerűnek találta, illetve, ha a terhelt vagy hozzátartozója nem élt védőválasztási jogával, vagy választott védője nem volt jogosult védői szerep ellátására.¹¹⁷ A kirendelt védő intézménye szubszidiárius, csak abban az esetben van helye, ha a terhelt nem él a védőválasztás lehetőségével.¹¹⁸ Közvédő csak a kir. ítélőtábla eljárásában kapott szerepet, aki a Bp. értelmében nem volt hatósági személy, hanem a kir. ítélőtábla egyes tanácsaihoz a főtárgyalásokra kirendelt általános védő, a választott vagy külön védőnek fölé rendelve nem volt.¹¹⁹ Ezt alátámasztja a Kúria 1901. évi 3060. sz. határozata, mely kimondta, hogy a közvédő által bejelentett perorvoslat hatálytalan, amennyiben azt a külön védő mellőzte, illetve maga a vádlott sem tartotta fenn.¹²⁰ A védő kirendelésének módja a mai eljárás alapja is. Védőt kirendelni csak a védők névsorába felvett ügyvédek közül lehetett és a törvényszék elnöke nevezte ki. Csak alapos okból kérhetett felmentést a védelem alól, s ebben az ügyben az döntött, aki a védőt kirendelte.¹²¹

A Bp. 61§-a rendelkezett a védő összeférhetetlenségéről. Ennek alapján a sértett, a sértett, terhelt vagy vádló házastársa, jegyese, egyéb rokonai, illetve aki a sértettel, terhelttel,

¹¹⁴ Finkey (1916): U. o.: 245. o.

¹¹⁵ *Büntetőjog és bünvádi eljárás 2. Büntetőtörvénykönyv a kihágásokról. Melléktörvények vétségekről és kihágásokról. Sajtótörvény. Bünvádi perrendtartás.* Budapest, 1906. A k. Curia 1902. július 8-án kelt 6632. számú határozata. 205.o.

¹¹⁶ Finkey (1916) i. m.: 246. o.

¹¹⁷ Finkey: i. m. (1916) 250. o.

¹¹⁸ Atzél: i.m. 28. o.

¹¹⁹ Finkey: i. m. (1916) 251-252. o.

¹²⁰ *Büntetőjogi döntvénytár. Az anyagi büntetőjog és a bünvádi perrendtartás körébe tartozó elvi jelentőségű határozatok gyűjteménye, 2. kötet.* Budapest, 1903. A k. Curia 1901. május 11-én kelt 3060. számú határozata. 173. o.

¹²¹ Fenyves i. m. 79. o.

vádlóval örökbefogadói, nevelőszülői, gyámsági vagy gondnoksági jogviszonyban állt, továbbá olyan hatósági személyek, akik intézkedése a terhelt érdekeivel szemben állt, illetve olyan személy, aki a főtárgyalásra tanúként van idézve, bizonyos mentességeket kivéve, nem volt kirendelhető a terhelt részére.¹²² A védelem előkészítése céljából adott esetben a tárgyalást el kellett napolni.¹²³ A védő a per minden szakában eljárhatott, kiemelendő, hogy a nyomozati szakban is. Ügyfele érdekében szóban és beadványban is előterjesztést tehetett, melyet jegyzőkönyvbe kellett venni. A letartóztatás alatt lévő terhelttel a per folyamán mindvégig érintkezhetett, azonban, ha a büntetőeljárás célja megkívánta, a nyomozás és a vizsgálat folyamán a védő által terhelt részére továbbítandó leveleket csak a rendőrhatalóság/vizsgálóbíró engedélyével lehetett továbbítani, s a terhelt csak hatósági/bíróági személy jelenlétében érintkezhetett védőjével. A vizsgálat lezárása után ez a korlátozás megszűnt, a továbbiakban védő és terhelt szabadon érintkezhetett,¹²⁴ mellyel nem pusztán terhelt és védője közötti bizalmi kapcsolat kiépítését segítette elő a szabályozás, mely a hatékony védelem elengedhetetlen pillére, hanem egyúttal tiszteletben tartotta a terhelt titokkörét is.¹²⁵ A közöttük lebonyolított levelezés és egyéb irat a védő beleegyezése nélkül csak abban az esetben volt lefoglalható, illetve átvizsgálható, ha a védő ehhez beleegyezését adta, kivéve, ha a védő ellen bűnpártolás, orgazdaság, részesség gyanúja miatt vizsgálatot rendeltek el. A bűnjelnek nyilvánított váltókat – melyek nem tartoztak az imént említett kategóriába – a védőnek felszólításra az arra jogosult hatóságnak ki kellett szolgáltatnia.¹²⁶

A védőnek joga volt az ügy irataiba és csatolmányaiba betekinteni. Fenyves Csaba szerint: „a jelenléti és másolatkérési lehetőségekkel napjainkban is egyetérthetünk”.¹²⁷ A letartóztatást vagy vizsgálati fogságot elrendelő határozatot, illetve minden perorvoslattal támadható bírói határozatot a védővel ismertetni kellett.¹²⁸

A védő - a vádlott akarata ellenére is – önálló jogorvoslattal élhetett.¹²⁹ A bűnvádi eljárás során a védő számára kijelölt feladat, hogy a vádlottnak a védelemben segítségére legyen, a vádlott érdekében és közérdekből is, a vádlott jogait annak mellőzésével a védő nem

¹²² 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról V. fejezet. A védelem. 61 §

¹²³ Finkey: i. m. (1903.) 150. o.

¹²⁴ 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról V. fejezet. A védelem. 62. §

¹²⁵ Angyal Pál: *A titok védelme alaki és anyagi büntetőjogunkban*. Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat. Budapest, 1908. 162. o.

¹²⁶ *Büntetőjogi döntvénytár. Az anyagi büntetőjog és a bűnvádi perrendtartás körébe tartozó elvi jelentőségű határozatok gyűjteménye, I. kötet*. Budapest, 1901. A k. Curia 1901. január 26-án kelt 425/900. fegy. sz. határozata. 230-231. o.

¹²⁷ Fenyves: i. m. 80. o.

¹²⁸ Atzél: i. m. 30. o.

¹²⁹ 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról XX. fejezet 383 § II. b).

gyakorolhatta. Ezért, ha a vádlott a fellebbviteli főtárgyaláson jelen nem volt, s képviselve sem, az ítélet kihirdetésére pedig nem volt előállítható, nem volt helye védő rendelkezésnek abból a célból, hogy az ítélet védő számára kihirdetve legyen. Ez esetben tehát a Bp. szerinti távolba ható intézkedésnek volt helye, avagy az eljárás függőben maradt, míg a vádlottat előállítani nem sikerült.¹³⁰ Amennyiben a vádlott a jogorvoslati beadványt vissza kívánta vonni, nyilatkozatának érvényességéhez védője hozzájárulása volt szükséges.¹³¹ Az alaki és anyagi semmisségi okokat a 384-385 § tartalmazza, melyek fellebbezés tárgyát képezhették, az ítélet rendelkező részén és indoklásán felül.¹³² Anyagi semmisségi okra a védő akkor is hivatkozhatott, ha ezen okok elsőfokon fellebbezés alapját szolgáltatták volna, azonban a vádlott a fellebbezést elmulasztotta. Tehát a védőt önálló perorvoslati jogának gyakorlásában nem korlátozták a vádlott mulasztásai.¹³³ A kötelező védelem eseteiben, amennyiben a főtárgyalásról a kirendelt védő távol maradt, de helyettes ügyvéd vagy joggyakornok helyettesítette, nem képezett semmisségi okot, mivel a jogalkotónak nem lehetett célja az ügyvédi kar túlterhelése, célja a vádlott szakértő védelme volt, melyet helyettesítéssel is biztosítani lehetett.¹³⁴ A törvényszéki eljárások tekintetében a Kúria a semmisségi panaszok nagy részét visszautasította. Vargha Ferencz szerint ennek oka az volt, hogy az ítéletábrákon az alap nélküli semmisségi panaszokat is befogadták. Nem ritkán a védők a semmisségi panasszal burkoltan a ténykérdést támadták meg.¹³⁵

A kor jogirodalmában számos tanulmány jelent meg a védő feladatával kapcsolatban, melyek a humanizmus szempontjából ragadták meg a védő tevékenységét. Ezek szerint a védőnek kétirányú a feladata, jogvédő és jogfejlesztő. A védőnek ellensúlyoznia kell a vád dominanciáját, fel kell vennie az ügyésszel a harcot, mert az ügyészt hatósági szerepköre által tisztelet övezi, amely befolyásolhatja az esküdszéket a döntésben.¹³⁶ A bécsi jogászegyletben tartott előadásról jelentetett meg ismertetőt a Magyar Themis nevű folyóirat, mely a védő feladatát így határozta meg: a védő legkomolyabb feladata a vádlottal való érintkezés. Be kell

¹³⁰ *Büntetőjogi határozatok tára. III. kötet.* Budapest, 1908. A k. Curia 1908. január 17-én kelt 88. számú teljes ülési döntvény. 23-25. o.

¹³¹ *Büntetőjogi döntvénytár. Az anyagi büntetőjog és a bűnvádi perrendtartás körébe tartozó elvi jelentőségű határozatok gyűjteménye, 2. kötet.* Budapest, 1903. A k. Curia 1902. május 21-én kelt 2182/902. számú határozata. 362. o.

¹³² 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról XX. fejezet 382 §

¹³³ *Büntetőjogi döntvénytár. Az anyagi büntetőjog és a bűnvádi perrendtartás körébe tartozó elvi jelentőségű határozatok gyűjteménye, 1. kötet.* Budapest, 1901. A k. Curia 1901. január 10-én kelt 166/1901. számú határozata. 165. o.

¹³⁴ *Büntetőjogi határozatok tára. II. kötet.* Budapest, 1907. A k. Curia 1903. február 20-án kelt 83. számú teljes ülési döntvénye. 55-57. o.

¹³⁵ Vargha Ferencz: Alaptalan semmisségi panaszok. *Ügyvédek Lapja.* 1902/28. sz. 1-2. o.

¹³⁶ Pap Kálmán: A bűnügyi védelem kérdéséhez. *A Jog,* 1893/32. sz. 234. o.

hatolnia védence legféltebb titkaiba, lelkének rejtelseibe, mert ott találja meg tettének kiváltó okait, melyet a humanitás jegyében és a tudomány segítségével más megvilágításba kell helyeznie annak érdekében, hogy ítéletét enyhítse, vagy ha a védő ezáltal a vádlott ártatlanságáról győződik meg, vagy arról, hogy tette nem bűncselekmény, ezáltal lesz képes a bíróságot és a vádat meggyőzni arról, hogy védence ártatlan, vagy eléri, hogy szüntessék meg az eljárást. Nélkülözhetetlen, hogy a védő alaposan ismerje a vád és a vizsgálat iratait, mert aki az ügyet a legjobban ismeri, a végtárgyalás menetét fogja irányítani. A törvények alapos ismerete követelmény, tudományos fejtegetéseivel a védő a büntetési tétel kiszabására lehet befolyással. A végtárgyalás tekintetében a bizonyítás lényegesebb, mint a hangzatos védőbeszéd a cél elérése érdekében, s a tanúkhöz és szakértőkhöz intézett kérdéseit alaposan meg kell fontolnia, aki kérdez, az irányít elven, a válaszokban lévő ellentmondást feltárni, a kérdezettekben indulatot kelteni, s azt mellettük vagy ellenük használni fel, tehát minden erővel az igazságra törekedni, hiszen a védőnek célja és feladata az anyagi igazság kiderítése is. S az esküdtszék, a laikusokból álló testület, kiknek meggyőzéséhez nem jogi terminológiára van szükség, mindinkább arra, hogy a védő a humanitásra támaszkodva igyekezzon meggyőzni az esküdtszék tagjait.¹³⁷ A védelem feladata a terhelt érdekeit az állam büntetőigényével egyensúlyba hozni tehát - mindezt az anyagi igazság érvényre juttatásával - és a társadalom védelmét előmozdítani. A védő a terhelt érdekképviselőt látja el, ezzel párhuzamosan elősegíti az anyagi igazság kiderítését, s ez a két feladat olykor ellentétes irányban mozog. Ilyen esetben a védő nem lépheti át a terhelt javára felállított azon kereteket, melyeket törvény számára megállapított, nem kötelezhető arra, hogy a vádlott érdekeit háttérbe szorítsa az anyagi igazság érdekében.¹³⁸ A védő egyrészt „önálló perjogi ügyfél”,¹³⁹ másrészt az anyagi igazság előmozdítása tekintetében közfunkciót lát el, ennek ellenére nem feladata a vád érdekeinek előmozdítása, nem feladata a terhelő bizonyítékok beszerzésének előmozdítása. Ebből a kettős feladatkörből kifolyólag a védő feladata - ha az eljáró hatóságok mozdítják elő a terhelt érdekeit - megfigyelő és ellenőrző. Ha az eljáró hatóságok tévednek vagy elfogultnak bizonyulnak, a védő feladata immár támadó és cáfoló. A védelem kifejtésének eszköze a mentő-bizonyítás anyagának a beszerzése. Ehhez azonban arra szükség lett volna, hogy a védőügyvédek hatósági jogkörrel ruházzák fel, s ez megalapozta volna a közvédő-hatóság felállítását. A védelem terén hatékony eszköznek bizonyulnak az előterjesztések, ha a vádlott érdekeit szolgálják, a vád és a terhelő bizonyítékok cáfolata,

¹³⁷ Ullmann Sándor: Mi a védő feladata bűnügyekben? *Magyar Themis*, 1874/4. sz. 27. o.

¹³⁸ Balogh: i. m. 301-302. o.

¹³⁹ Angyal Pál: A védő feladata, jogi helyzete, jogai és kötelességei. *Ügyvédek lapja*, 1915/44. sz. 2. o.

jogorvoslattal élés.¹⁴⁰ A védő jogai és kötelezettségei kétirányúak e tekintetben is: egyfelől közfunkciót tölt be, másfelől a terhelt érdekképviselőjeként rendelkezik azokkal. Közfunkcióját betöltve nem vonatkoznak rá a terhelt által adott utasítások és magatartások, ezáltal a terhelt akarata ellenére is elláthatja védelmét, így pl. ügyfele akarata ellenére is élhet jogorvoslattal. A fiatakorú terheltek tekintetében a védő feladataként jelölték meg a fiatakorú terhelt „*megmentését*” is, mivel egy gyermek elkövető esetében az állam nem pusztán és elsősorban büntetőigényével kívánt élni, hanem célul tűzte ki esetükben a kriminálpedagógiai intézkedések megtételét. Így a védőt a fiatakorúak megmentésének egyik harcosaként jelölték meg.¹⁴¹ A védő célja védencének jogsegélyt nyújtani, azonban nem lehet eszköz annak kezében. A védelmet úgy látja el, hogy az anyagi igazság elve sem vád, sem védelem oldaláról ne sérüljön. Feladata ellátása során csak az indokolatlan, igazságtalan támadásokat kell hárítania. Minél súlyosabb a vád, minél nagyobb a közvélemény felháborodása, annál nagyobb a szükség mind a terheltnek, mind az anyagi igazságnak a védőre.¹⁴²

¹⁴⁰ Balogh: i. m. 301-302. o.

¹⁴¹ Angyal: i. m. (1915) 2. o.

¹⁴² Mendelényi László: Bűnügyi védelem és ügyvédi ethika. *Ügyvédek Lapja*, 1915/15. sz. 3. o.

5. A FEJLŐDÉS IRÁNYA

Nézőpontom szerint két jogeset által kirajzolódik a védő szerepe a korszakban, mert e jogesetek rámutatnak a büntetőeljárás hiányosságaira. A jogesetek bemutatása által kirajzolódik a védő szerepe, eljárásjogi környezete, a vonatkozó források által pedig ezek megítélése.

Az első jogeset az elhíresült, de még inkább hírhedt tiszaezlári vérvád esete. 1882. áprilisában Tiszaeszlárról nyomtalanul eltűnt egy 14 éves lány, Solymosi Eszter.¹⁴³ A lányt sikertelenül keresték, s szóbeszéd tárgyává lett, hogy néhány zsidó származású férfi, akik szintén a településen éltek, megölték a lányt. A lány édesanyja szorgalmazta vizsgálat indítását, a királyi törvényszék végzésével bírósági előnyomozást rendelt el.¹⁴⁴ Nyíregyházán 1883. augusztus 03-án elsőfokú ítélet született az ügyben, ami azért vonta magára a nemzetközi közvélemény figyelmét, mert modern büntetőjogi elvek ismeretében és jogszolgáltató intézmények keretében egy középkori babonából eredő vérvádról kellett dönteni. A nemzetközi sajtó értetlenül állt az előtt a kérdés előtt, hogy milyen bizonyítékokra van szükség bűnvádi eljárás megindításához, a nyomozó hatóság mivel tudja bizonyítani a vallásszertartási indítékú gyilkosságot? Abszurdnak tűnt, hogy az inkvizíciós eljárás megszűnése után, materiális bizonyítási kötelezettséggel s az ártatlanság vélelmének szem előtt tartásával miként lehetett az eljárást megindítani.¹⁴⁵ Eötvös Károly életében központi szerepet játszott a tiszaezlári perben való részvétele, elvállalta a tiszaezlári cseléd lány, Solymos Eszter meggyilkolásával megvádolt zsidó férfiak védelmét és sikerre is vitte azt,¹⁴⁶ annak ellenére, hogy a közvélemény zsidógyűlölete rátelepedett az egész eljárásra.¹⁴⁷ Segítette az anyagi igazság feltárását, hogy elmélyült az igazságügyi orvostan tudományában. Védőtársaival¹⁴⁸ legnagyobb feladatuk a véletlen körülmények hamis látszatának perbeli tényállástól való elhatárolása volt. A Sárga könyv, tovább élő szokások és a polgári eljárásjog egyes szabályai szerint zajlott az eljárás, a védők tevékenysége a szabályozás hiányosságain

¹⁴³ Szabó Dániel: *Magyarország társadalma egy ügy látószögében*. Budapesti Könyvszemle 24. 2012/3-4. sz. 276. o.

¹⁴⁴ *Tisza-eszlár* Napi értesítő a tiszaezlári bűnper végtárgyalása alkalmából. Első szám. Nyíregyháza, 1883. 2. o.

¹⁴⁵ Stipta István: A tiszaezlári per és a korabeli büntető eljárásjog. *Jogtörténeti szemle*, 2012/4. sz. 22. o.

¹⁴⁶ Radnai Dániel Szabolcs: Erkölcsi siker és/vagy anyagi haszon? *Studia Litteraria*, 2021/ 3-4. sz. 171. o.

¹⁴⁷ Eötvös Károly: *A nagy per, mely ezer éve folyik s még sincs vége*. Első kötet. Révai és Salamon könyvnyomdája. Budapest. 2. o.

¹⁴⁸ Friedmann Bernát, Funták Sándor, Székely Miksa fővárosi és Heumann Ignác nyíregyházi ügyvéd. Ujvári Péter (szerk.): *Magyar zsidó lexikon*. A magyar zsidó lexikon kiadása. Budapest, 1929. A tiszaezlári vérvád.

túlmenően is nehezített volt, mivel az előnyomozati szakaszban a védelem számára a tanúkkal való érintkezést nem engedélyezték. E per ismételten világította meg, hogy a kor eljárásjogi szabályozása nem felel meg a jogállami büntetőeljárás követelményeinek, hazánkban 1896-ig jogi szabályozás nem szabott határt a rosszhiszemű, szakszerűtlen nyomozati cselekményeknek és a hivatali visszaéléseknek.¹⁴⁹

A másik eset a Sibulék pöre néven kevésbé híres eset, mint a tiszzaeszlári per. Történt az 1880-as évek elején, hogy a két Sibul fiú édesapja a takarékpénztárhoz hitelért folyamodott. Eremits Pál hamis okiratot íratott alá vele, s kiforgatta vagyonából. Másfél évtizedig folyt a perlekedés, melynek eredménye a Sibul családnak nem kedvezett. 1904. január 5-én a két Sibul fiú kileste, megtámadta és meggyilkolta a nyílt utcán Eremitset.¹⁵⁰ Az ügyész megvádolta őket gyilkosság elkövetésével.¹⁵¹ A bírósági tárgyaláson a testvérpár védője tanúkihallgatásra és Eremits Pál nagyszámú kétes bírósági ügye feltárására szóló indítványát a bíróság elutasította. három és fél óras védőbeszédében a meggyilkolt által elkövetett csalások kifejtésével végül meggyőzte az esküdteket védenői érdekében,¹⁵² s néhány nap múlva a hírek a Sibul testvérek felmentéséről szóltak.¹⁵³

A védőbeszéd kivonatát a Szeged és Vidéke közölte. A védő szenzációs leleplezésére kíváncsi tömeg lepte meg a termet. A folyóirat a védőbeszédet jogi érvekben gazdagnak, a védőt pedig kiváló kriminalistának írta le. A védő a védőbeszédet az esküdtek méltatásával nyitotta meg, az előre megfontolás vádját azzal hárította, hogy a testvérek ittasan, egyébként is megtörten követték el tettüket. Kizárta a szándékosságot arra való hivatkozással, hogy a cselekmény nappal történt, nem pedig az éjszaka leple alatt. Ezen túl Lombroso tanaira hivatkozott, melynek értelmében a vádlottak azért vallottak szándékosságot, mert ezzel akartak enyhíteni lelkiismeretükön. Majd az áldozat jellemének bemutatásával zárta a védőbeszédet, mely a vádlottak felmentésének alapjául szolgáltak.¹⁵⁴

A Bp. hatályba lépését követő években az ártatlanul elítéltek száma jelentősen csökkent, sőt, már az azt megelőző időkben is csak elvétve fordult elő. Ellenben egyre sűrűbb jelenség lett a valódi bűnösök alaptalan felmentése.¹⁵⁵ A bűnösök alaptalan felmentéséről Almásy a következőket állította: „*az esküdt lélektana a teljes felmentés felé hajlik.*” „*Ezen lélektan*

¹⁴⁹ Stipta: i. m. 23-25. o.

¹⁵⁰ Meggyilkolt országgyűlési képviselő. *Szeged és Vidéke* 1904/3. 8. sz. 7. o.

¹⁵¹ Eremits Pál gyilkosai. *Szeged és Vidéke*. 1904/3. 200. sz. 7.o.

¹⁵² Eremits Pál gyilkosai. *Pesti Napló* 1904/173. sz. 16. o.

¹⁵³ A Sibulék pöre. *Szeged és Vidéke*. 1904/3. 207. sz. 22. o.

¹⁵⁴ Törvénykezés: Eremits képviselő gyilkosai. *Szeged és Vidéke*, 1904/204. s. 8-9. o.

¹⁵⁵ Finkey Ferenc: *Anyagi igazság és téves jelszavak a büntetőeljárásban*. Magyar jogi szemle kiadása. Budapest, 1927. 10. o.

ismerete a védelmet igen sokszor hazard eljárásra ragadja, számítva ugyanis arra, hogy gyilkosság kimondásától mennyire irtózik az esküdt, ... „¹⁵⁶Az esküdtszék működésének a célja abban az eszményben született, hogy ezzel elérjük a büntető jogszolgáltatás terén az anyagi igazság érvényesülését. Ennek ellenére az elkövetkező évek gyakorlata bebizonyította, hogy ez az elképzelés nem felelt meg az elvárásoknak, s egyre többen az esküdtszék hatáskörének szabályozásában látták a megoldást. Az esküdtszék működése jogbizonytalanságot teremtett, kihágás esetén tudni lehetett, mire számíthat az elkövető, ellenben az esküdtszék hatáskörébe utalt súlyos bűncselekmények esetén számítani lehetett az elkövető felmentésére. A laikus esküdtek szaktudás hiányában nem tudták megállapítani a bűncselekmények helyes büntetőjogi minősítését, az esküdtet lélektana pedig arra ösztönözte, hogy súlyos bűncselekmények esetében a felmentést szorgalmazza. Ezt a védők kihasználva, a védelmet erre a tényre alapozva látták el a védelmet.¹⁵⁷ Vargha Ferencz angol és francia védők beszámolóí alapján írja: a védő taktikája az esküdtek érzelmeinek leolvasása arcukról, majd megállapítani, melyikük szimpatizál a vádlottal, s ezek után kizárólag ezen esküdtekkel kell foglalkozni. Amelyik esküdt nem a vádlott ártatlansága felé hajlik, annak meg kell tudni az okát. „Ez a védő legnehezebb, s legkényesebb feladata.” Egy-két esküdt megnyerése elegendő, ez várhatóan befolyással lesz a többire is. A védők a captatio benevolentiae¹⁵⁸ alkalmazásával élnek, s kisebb attitűdökkel az esküdtek megnyerhetőek az ügynek. Ezt a lélektani törvény szuggesztív erejének hívja, melyet bárki, bármikor alkalmazhat annak érdekében, hogy mások akaratát az uralma alá hajtja. Az esküdt lélektanára azonban nem pusztán a védő, hanem maga a bíróság és a közvélemény is hasonló suggestív hatást gyakorol.¹⁵⁹

Az esküdtszéki eljárások során ennek ellentéte is előfordult, amikor bizonyítékok hiányában mondtak ki bűnösnek vádlottakat. A Bp. 371. §-a értelmében, ha az esküdtszék a vádlottat bűnösnek mondta ki, s a bíróság valamennyi tagja meg volt róla győződve, hogy az ügy lényegében a vádlott terhére tévedtek, a következő ülészak esküdtbírósága elé utalták az ügyet. Erre csak az ítélet kihirdetése előtt volt lehetőség, hivatalból, s perorvoslatnak ellene nem volt helye.¹⁶⁰ Jogértelmezési problémák adódtak a Bp. 437.§-át illetően, azt érintően, hogy a Kúriának van-e felülvizsgálati joga az esküdtszéki felmentő ítéletek tekintetében.

¹⁵⁶ Almásy: i. m. 323. o.

¹⁵⁷ Almásy: i. m. 319-325. o.

¹⁵⁸ A jóindulat elnyerése – klasszikus retorikai eszköz. Főleg az érzelmekre kívánt hatni. In: Kulturális Enciklopédia. http://enciklopedia.fazekas.hu/retorika/Captatio_benevolentiae.htm (letöltés ideje: 2024. 04. 26.)

¹⁵⁹ Vargha Ferencz: Az esküdtszék IV. *Jogtudományi Közöny*, 1905 / 16. sz. 135. o.

¹⁶⁰ Traeger Zsigmond: Az esküdtek tévedése és az eljárás felfüggesztése. *Ügyvédek Lapja*. 1906/36. sz. 2.o.

Maga a Kúria ítéletet nem hozott felmentő ítélettel szemben.¹⁶¹ Polgár József, kir, kúriai bíró az elnöki rezümé szűkre szabottságában látta az esküdszék verdictjei mögött húzódó problémákat. Fejtegetései szerint a Bp. 363. § 3. bekezdése alapján az elnök nem tudja megadni a kellő felvilágosítást az esküdtek számára, főként, ha a vád és a védelem által felhozott adatok alkalmasak arra, hogy az esküdteket félrevezessék, s azok ki vannak téve a felek szónoklatának. Amiatt, hogy vádnak és védelemnek nem szakszabóssággal szemben kell kifejtetniük érveiket, a felmerült bizonyítékokat érdekeiknek megfelelően adják elő, mégpedig azért, hogy számukra kedvező döntés szülessen, figyelmen kívül hagyva, hogy a bizonyítás eredményei megfelelnek-e a valóságnak.¹⁶² Vargha Ferenc szerint az esküdszéki eljárás megbízhatatlan volt és jogi szempontból gyakran értékelhetetlen. Az esküdtbírák csak akkor voltak képesek tárgyilagosan dönteni a ténykérdésben, ha a bűncselekmény nem keltette fel a közvélemény érdeklődését. Almásy szerint a közvélemény már akkor is befolyással bírt az ügy menetére, mely időben a bűncselekmény megtörtént.¹⁶³ Kenedi Géza szerint a védőnek, de nemkülönben a többi résztvevőnek az eljárás lefolyása alatt nem kellene újságot olvasnia, mert a hiszékenységek és a hiúság az ítélőképességet beszűkíti.¹⁶⁴

Az ismétlődő hibák miatt az eljárást módosították,¹⁶⁵ s 1914. március 24-én szentesítést nyert az 1914. évi XIII. törvénycikk, mely az esküdtbíróságok előtti eljárást és a semmisségi panasszal kapcsolatos szabályokat módosította,¹⁶⁶ mely által a Kúriának ellenőrzési jogköre érvényesült az esküdszéki eljárás felett. Ezzel a módosítással az eljárás ismét a szakszabósság felé mutatott.¹⁶⁷

A Bp. módosítására két ízben került sor a világháború kitöréséig. Az 1907. évi XVIII. törvénycikk a semmisségi panaszok előterjesztésével kapcsolatos módosításokat, az 1908. évi XXXVI. törvénycikk a fiatakorúakra vonatkozó eljárásjogi módosításokat tartalmazott. Az 1914. évi XIII. törvénycikk az esküdszéki eljárást szabályozta. Az I. világháború kitörését követően még ugyanez év szeptemberében az esküdtbíróságok működését felfüggesztették az ország nagy részén az 1912. évi kivételes hatalomról szóló törvény alapján, s a továbbiakban így is maradt.¹⁶⁸

¹⁶¹ Fayer László: Esküdszéki kérdések. *Jogtudományi Közlöny*, 1903/16. sz. 1. o.

¹⁶² Polgár József: A Bperrendtartás módosításáról V. *Ügyvédek Lapja*, 1913/14. sz. 2-4. o.

¹⁶³ Almásy: i. m. 317. o.

¹⁶⁴ Kenedi Géza: Levelek Magyarországból. *Magyar Figyelő*, 1911/3. szám. 152. o.

¹⁶⁵ Vargha Ferenc: Az esküdtbíróság tévedése. *Jogtudományi Közlöny*, 1914/51. szám. 512-513. o.

¹⁶⁶ Hivatalos rész. 1914. évi XIII. törvénycikk. *Budapesti Közlöny*, 1914/72. sz. 1. o.

¹⁶⁷ Vargha Ferenc: Az esküdtbíróság tévedése. *Jogtudományi Közlöny*, 1914/51. szám. 512. o.

¹⁶⁸ Antal: i. m. 617. o.

Az I. világháború kitörése megdöntötte a liberális államkoncepciót, s a közjogi változások a Bp. több jogintézményét alkalmazhatatlanná tették. Ennek következtében a törvény végrehajtása már nem követte az alapvető garanciális eljárási megoldásokat.¹⁶⁹

¹⁶⁹ Antal: i. m. 611. o.

6. KATONAI BÜNTETŐELJÁRÁS

Az előbbieken felvázolt általános büntetőjog célja és feladata, hogy a társadalom védelme érdekében az arra veszélyes cselekményeket szankcionálja, egyúttal lehetőleg meg is előzze a jövőbeni elkövetésüket. A katonai büntetőjog értelemszerűen a katonai rendet hivatott védelmezni. A katona egyrészt az állam polgára, ennél fogva tartozik az általános, míg katonai hivatásánál fogva a katonai büntetőjog hatálya alá.¹⁷⁰ A vizsgált korszakban azonban ezek egységesen egy kódexben kerültek elhelyezésre, így a katonai és polgári büntetőjogi rendszim élesen elkülönült egymástól. A katonai büntetőjog szükségességének alapját a katonákkal szembeni elvárások képezik, s különböztetik meg a polgári személyek büntetőjogától. A katona egyének kötelessége az állam védelme érdekében bármikor harcba vonulni, ez feltétlen engedelmességet, szigorú fegyelmet, bátorságot, önfeláldozást kíván meg. Ezek az elvek azok, melyek érvényesítéséhez külön katonai büntetőtörvénykönyv megalkotására van szükség. A katonai büntető perrendtartás szükségességét is a vezérelvek különbsége kívánja meg, hiszen a polgári bűnvádi perrendtartás a terheltet garanciális biztosítékokkal bátyázza körbe. Ez a katonai bűnvádi perrendtartás terén – mondja Finkey – akadályozná a katonaság vezérelveinek érvényesülését.¹⁷¹

Úgy vélem, a korszak katonai büntetőjogának, azon belül is a katonai büntető eljárási jognak és védő szerepének bemutatásához érdemes az 1848-as forradalmat követő eseményekre figyelmet fordítani, mindenekelőtt azért, mert a magyar honvédség alapjai ekkor kerültek lefektetésre. Az 1848-ban létrejött az önálló magyar honvédség és az azt megalapozó nemzetőrség a forradalmi vívmányok védelme érdekében. A szabadságharc alapvető fegyveres ereje a honvédség volt, emellett a nemzetőrség feladataként a rendfenntartás volt meghatározva, mindamellett, hogy tartalékot képezett a honvédsereg utánpótlását tekintve. Ebben az időszakban jött létre a Honvédelmi Bizottmány, melynek feladata az államfői jogok gyakorlása, valamint az alkotmányos szempontból ellehetetlenül kormányzat feladatainak ellátása volt.¹⁷² A honvédség megszervezését követően létrejött az Országos Nemzetőrseregi Haditanács, mely az egységes katonai irányítás érdekében beolvadt a hadügyminisztériumba, majd 1848 végén honvéd főparancsnokságok kezdték meg működésüket. A katonai igazgatás

¹⁷⁰ Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog rendszertana. AndAnn Kiadó. Pécs, 2010. 22-23. o.

¹⁷¹ Finkey Ferenc: *Háborús büntetőjogunk és bűnügypolitikánk a háború után*. Franklin Társulat Nyomdája. Budapest, 1916. 6-7. o.

¹⁷² Farkas Ádám: A [hon]védelmi alkotmány kialakulása a polgári Magyarországon. 1867-1944. Zrínyi Kiadó. 2019. 44-48. o.

rendszere ugyanekkor egységessé vált, a hadügyminisztérium keretein belül nyolc osztály jött létre, ennek hetedik tagja az igazságügyi osztály volt. Ezen folyamat eredményeképpen megalakultak a katonai főtörvényszékek.¹⁷³ A hadbírák hiánya azonban oda vezetett, hogy a közigazgatási és ítélkezési funkciók nem tudtak különválni.¹⁷⁴ A szabadságharc idején az eljárás inkvizitórius rendszerű volt, a gyorsan kibontakozó események a továbbiakban akadályozták az önálló katonai igazságszolgáltatás létrehozását.¹⁷⁵ A szabadságharcot követően a Habsburg Birodalom Magyarország szuverenitásának megszüntetésére, az ország bekebelezésére törekedett,¹⁷⁶ végül a königgrätzi csatában poroszoktól elszenvedett végső vereség által a habsburgok kiszorultak a német egység keretei közül, s ez a veszteség elősegítette a kiegyezés létrejöttét Magyarországgal.¹⁷⁷

A kiegyezéssel Magyarország alkotmányos és közjogi önállóságra tett szert, azonban a hadügy, a külügy és a pénzügyek közös irányítás alá kerültek.¹⁷⁸ A hadügyi kérdések a kiegyezés sarkalatos pontját képezték, rávilágítottak a birodalmi érdek jelentőségére a nemzeti törekvésekkel szemben. Ami a hadügyet illeti, a kiegyezési törvény az uralkodó „alkotmányos fejedelmi jogait” állította vissza, így a hadsereg teljes körű irányítása az uralkodó kezében összpontosult, az Országgyűlés hatáskörébe csak a toborzás került. A Monarchia hadereje közös hadseregből és haditengerészetből, az osztrák Landwehr és magyar honvédségből, valamint a magyar népfelkelésből és az osztrák Landsturm-ból tevődött össze.¹⁷⁹

A kiegyezés idején a Habsburg uralom alatt álló területeken az 1855-ben, császári nyílt paranccsal életbe léptetett anyagi katonai büntetőkódex volt hatályban, s az eljárásjog Mária Terézia korából származó, inkvizitórius rendszerű eljárás volt, melynek rendelkezései nem illeszkedtek a magyar alkotmányos jogrendszerbe.¹⁸⁰ Az 1855-ben hatályba léptetett oktrojált kódex¹⁸¹ a bűncselekményeket a legszélesebb körben kívánta szabályozni. Erre utal

¹⁷³ Öry Gábor: A magyar katonai igazságszolgáltatás szervezete és működése 1848-49-ben. *Hadtörténeti közlemények*, 1998/1. szám. 80-81. o.

¹⁷⁴ Cziáky Ferenc: A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története. Szerzői kiadás. Budapest, 1924. 149. o.

¹⁷⁵ Debreceni Ítéltábla: *A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene*. In: https://debreceniitlotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/magyarkatonaibuntetojog.pdf (letöltés ideje: 2024. 04. 20.) 76. o.

¹⁷⁶ Debreceni Ítéltábla: U.o.: 77. o.

¹⁷⁷ Kovács Endre: Ausztria útja az 1867-es kiegyezéshez. *Századok*. 1972/3. 685. o.

¹⁷⁸ Kelemen Roland: *A katonai igazságszolgáltatás Magyarországon 1867-1949*. Gondolat Kiadó. Budapest, 2017. 28.o.

¹⁷⁹ Debreceni Ítéltábla: i. m. 77. o.

¹⁸⁰ Farkas Ádám: A dualizmus katonai büntetőjogi vitájának nyitánya. *Iustum Aequum Salutare* 2014/4. 102-103. o.

¹⁸¹ A kódex alkotmányossági szempontból kifogásolható, a magyar jogrendszer részévé sosem vált, azonban a véderőtörvények, a honvéd törvény és a népfelkelésről szóló törvény élő jogként utal rá. In: Szilágyi Arthur Károly: Katonai bíráskodás kiterjesztése polgári egyénekre. *Jogtudományi Közöny*, 1914/41. szám. 417. o.

az a tény, hogy szabályai nem pusztán a kifejezett katonai bűncselekményekre, hanem minden bűncselekményre kiterjedt. Célja feltehetően a zsoldosvezérek általi önkény visszaszorítása, a generális prevenció a fegyelem biztosítása érdekében. A túlrészletezett tényállások a jogértelmezés kereteit bővítették, lehetőséget teremtve a jogalkotói szándék ellenében. Büntetési rendszere anakronisztikus volt, a felkoncolás, gúzsba kötés és egyéb idejét múlt büntetések alkalmazása a kor szellemének nem felelt meg. Ezen felül tartalmazott olyan rögtönbíráskodási szabályokat és felhatalmazó rendelkezéseket, melyek a felettes tisztek visszaéléseire adtak lehetőséget. Mindezek és azok a további tények, hogy a kódex a tisztek számára idejét múlt eszközöket biztosított, a legénység számára garanciákat pedig aligha, jelentős ellenkezést eredményezett. Az eljárás szabályozása ennél is korszerűtlenebb volt, a reformációt a magyar kormányzat rendeleti úton igyekezett megvalósítani, miután több törvényjavaslat e téren nem került elfogadásra.¹⁸² A katonai büntetőeljárások az 1754-ben kiadott Militarjustiznorm és a Theresianische Peinliche Halsgerichtsordnung (1768) alapján folytak le, a bírói felsőbbbségi jog alapul vételével. A vizsgálóbíró, a szavazó bíró, a vádló és a védő egy személyben testesült meg. Perorvoslatra is csak kivételesen volt lehetőség, s halasztó hatállyal nem bírt.¹⁸³ Ez az elítélt bűnperének felülvizsgálatát jelentette.¹⁸⁴ Jogorvoslattal akkor élhetett az elítélt, ha a büntetés nem halál- vagy szabadságvesztés büntetés volt, hanem a rendfokozat elvesztése, a hadtörvényszéken hozott ítélettel szemben csak ekkor volt jogorvoslatnak helye. Mindez nem pusztán a hadállományú személyek szempontjából volt aggályos, mivel mozgósítás idején a polgári személyek kikerültek a polgári büntető bíráskodás hatálya alól, s felettük az OKbp. alapján ítéleztek. A jogalkotó ennek rendjét nagy mértékben általánosította, ezért volt lehetséges, hogy nagy számú polgár került a katonai eljárás hatálya alá. A dualista állam egyes polgárai így elestek azokról a garanciális szabályokról, melyeket számukra a polgári eljárás szabályai biztosítottak volna.¹⁸⁵

Az 1896-os bűnvádi perrendtartás minden tekintetben megfelelt a kor elvárásainak, s biztosította azokat a garanciális alapelveket, melyekről az előző fejezetekben már szó volt, addig ez a katonai büntetőeljárásról nem volt elmondható. A hadsereg szervezeti hierarchiája révén indokoltnak tűnt a parancsnok büntetőhatalmának fenntartása. A magyar királyi honvédség főparancsnokát bírói fensőbbbségi jog illette. A katonai büntetőeljárásban a terhelt

¹⁸² Farkas Ádám: *A magyar honvéd-katonai büntető jogalkotás 1867 és 1945 közötti természetrajzának vázlata*. MTA Law Working Papers, Budapest, 2014. 12-13. o.

¹⁸³ Kelemen Roland: A katonai büntető igazságszolgáltatás szervezete az első katonai bűnvádi perrendtartás és annak módosításai tükrében. *Katonai jogi és Hadijogi szemle*, 2013/1. szám 121-122. o.

¹⁸⁴ Györffy László: Perorvoslatok az új katonai bűnvádi perrendtartásban. *Ügyvédek Lapja*, 1913/27. szám. 6. o.

¹⁸⁵ Kelemen Roland: *A katonai igazságszolgáltatás Magyarországon 1867-1949*. Gondolat Kiadó. Budapest, 2017. 65. o.

nem vehette igénybe védő segítségét, kirendelésre nem volt lehetőség egészen 1912-ig. A katonai büntetőeljárás jog rendszeréből nem csak a védelemhez való jog, hanem egyéb eljárási garanciák is hiányoztak, mint a törvény előtti egyenlőség, szóbeliség, nyilvánosság. Az eljáró bíróságok összetételét a laikus elem túlsúlya jellemezte, a bíró fensőbbbségi jog alapjaiban sértette a bírói függetlenség intézményét. Az 1900. január 1-én hatályba lépett bűnvádi perrendtartás a két terület között tatóngó szakadékra irányította a figyelmet.¹⁸⁶ A kodifikációt sürgette az a tény, hogy az állam, mely magát alkotmányosnak tekinti, nem tűrheti, hogy a katonaság kötelékébe tartozó állampolgárok a sötét abszolutizmust idéző anyagi és eljárásjogi szabályozás hatálya alatt álljanak, valamint a nyugati államok, Oroszország és Szerbia példaértékű katonai eljárásjogát tekintve hazánk katonai büntető joga „szégyenfoltja az európai jogrendszernek.”¹⁸⁷ A két jogterület közötti óriási különbség önmagában is sürgette a kodifikációt, de lényeges ebben a tekintetben az is, hogy azok a magyar honvédek, akik honvédelmi kötelezettségeiket teljesítve kiestek a modern ítélkezési fórumok hatálya alól, külföldi szolgálat teljesítése alatt a közös hadsereg tisztjei rosszindulatának is ki voltak téve. Ezek a körülmények, valamint a háború szele a XX. század elején sürgetővé tette a katonai büntetőeljárás kodifikációját. 1903-ban megkezdődtek a kodifikáció munkálatai, azonban az 1906-ig tartó hároméves alkotmányos válság miatt a jogalkotó nem foglalkozott a tervezettel. Ráadásul a két fél nézőpontja nem egyezett a nyelvhasználat, a védelem joga és az eljárás nyilvánossága tekintetében. 1912-re sikerült a részletszabályok terén egyezsége jutni, s 1914. július 1-vel a korszerű, polgári eszméket magába fogadó katonai bűnvádi eljárás, ezzel együtt a kivételes hatalomról szóló törvény az I. világháború kezdetének évében hatályba lépett.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Debreceni Ítéletábla: i. m.:. 106-107. o.

¹⁸⁷ Módly László: A katonai büntető anyagi és eljárási jog reformja, különösen a hatáskör szempontjából. *A Jog*, 1907/11. szám. 82. o.

¹⁸⁸ Kelemen Roland: *A katonai igazságszolgáltatás Magyarországon 1867-1949*. Gondolat Kiadó. Budapest, 2017. 237.o.

6.1. A KIVÉTELES HATALOM

Az imperializmus nyomában létrejött totális állam jelentősen formálta át az állam védelmével kapcsolatos feladatokat. A hadviselés folyamatai felgyorsultak, az újabb harcmodor folytán az állam folyamatosan ki volt téve a lehetséges veszélyeknek. Ezzel párhuzamosan azonban az alapjogok biztosítása révén az állam mozgástere lecsökkent, mely háborús időkben akár az állam létét fenyegette, mivel a jogállam intézményrendszere a veszélyhelyzetekre való reagálást lényegesen meghosszabbította. Ez az alkotmányos rend és a veszélyre való gyors reagálás „oximoronja”, melynek feloldására a kivételes hatalomról szóló rendelkezés szolgált, mely lehetővé tette az alapjogok korlátozását, ezáltal a veszélyre való reakcióidő csökkentését.¹⁸⁹

Az első világháborút megelőző időszakban a veszélyhelyzetre való készülődést az 1912. évi LXIII. törvénycikk példázza, melynek keretén belül a jogalkotó felhatalmazást adott a kormánynak, hogy háború esetére, vagy akár háborúval fenyegetettség esetén is a rendkívüli helyzetre való tekintettel, amiatt szükséges szabályokat léptessen életbe. E szabályozás azonban nem csak a katonákat érintette, hanem minden honpolgárra vonatkozott, mivel a kormány a kivételes hatalomról szóló törvényben kapott felhatalmazás alapján rendeleti úton elrendelte annak polgári személyekre való kiterjesztését.¹⁹⁰ A kormány a hadviselést érintő bűncselekmények esetén az eljárás főtárgyalását királyi törvényszék hatáskörébe utalhatta az esküdszéki eljárás hatásköréből, utóbbiak működését fel is függeszthette.¹⁹¹ Markó Imre¹⁹² ennek okát az esküdtek nehézkes mozgósításában és azon feltételezett esküdszéki határozatokban találta, melyek sértik a közbiztonságot és a közrendet.¹⁹³ Elrendelhetette továbbá, hogy azon bűncselekmények elkövetői ellen, melyek nem a katonai büntetőbíráskodás hatálya alá esnek, de cselekményükkel a hadviselésnek az érdekeit sértik, gyorsított bűnvádi eljárást folytassanak le, s bizonyos bűncselekmények esetén – pl. hűtlenség, lázadás, gyilkosság,

¹⁸⁹ Kelemen Roland: A háború esetére szóló kivételes intézkedéseket tartalmazó 1912. évi LXIII. törvény országgyűlési vitája és sajtóvisszhangja. *Parlamenti Szemle*, 2017/9. szám. 71. o.

¹⁹⁰ A m. kir. minisztérium 1914. évi 5.491. M. E. rendelete, a polgári büntetőbíráskodás alá tartozó egyéneknek a honvéd büntetőbíráskodás alá helyezéséről.

¹⁹¹ Tóth J. Zoltán: A rögtönbíráskodás története Magyarországon a XIX-XX. században. *Iustum Aequum Salutare*, 2017/4. szám. 154-155. o

¹⁹² Kecskeméti ügyvéd.

¹⁹³ Markó Imre: Hatáskör és illetékesség a gyorsított bűnvádi eljárásban. *Jogtudományi Közlöny*, 1914/41. szám. 417. o.

szándékos emberölés, rablás, gyújtogatás, vízáradás okozása – a rögtönbíráskodás szabályait alkalmazzák.¹⁹⁴

A rögtönbíráskodás fogalma tágabb értelemben olyan kivételes állapotot jelent, amelyben bizonyos feltételek mellett rendkívüli rendszabályok válnak szükségessé, szűkebb értelemben viszont ezen állapot szabályozására vonatkozó normarendszer, illetve az ezt szabályozó eljárásjogi szabályok. A statáriumra jellemző, hogy elrendelése törvényben kapott felhatalmazás alapján, rendeleti szinten történik, ehhez szükségeltetik egy *extra ordinem* állapot. Célja a generális prevenció, melyet az elrettentés eszközével kíván elérni a jogalkotó, jellemzi továbbá a vád hiánya, a jogorvoslat hiánya, valamint a védelem jogának csorbulása. Az eljárás egyfokú és gyors, az ítélet felmentés vagy halálbüntetés, s az ítélet végrehajtása néhány órán belül végrehajtandó.¹⁹⁵ Az 1912. évi 12.002. sz. rendelet rögtönbíráskodásra vonatkozó szabályainak nagy része egyezett a Kbt. által előírtakkal, minimális a kettő közötti eltérés. A kormány az 1915. évi 2.060 M. E. rendelettel módosította az imént említett rendeletet, a védő szerepét a módosítás nem érintette, a rögtönbíráskodás szabályait pedig változatlanul megtartotta.¹⁹⁶

Az imént említett rendelet másik szabályozási köre a gyorsított bünvádi eljárás. Ennek értelmében az eljárásban a Bp. rendelkezései alkalmazandók a rendeletben megjelölt eltérésekkel. Az eljárás gyorsítása érdekében az eljárási cselekményeket a vasárnapokra és ünnepnapokra, valamint a napszakra tekintet nélkül kellett végrehajtani, valamint az illetékességet kiterjesztette a rendelkezés azokra a bíróságokra, ahol a terheltet elfogták, vagy fogva tartották. A vizsgálatot a nyomozás pótolta, melyet az ügyészség a lehető legrövidebb idő alatt lefolytathatott. A vizsgálat eredményétől függően, a nyomozás lezárását követően azonnal a vádiratot be kellett nyújtani a főtárgyalási tanács elnökénél, e vádirat ellen kifogásnak nem volt helye. Az ítélet ellen egyfokú perorvoslattal lehetett élni. A védelmet illetően védőül ügyvédjelölt vagy egyéb jogtudós volt választható, vagy kirendelhető, s a törvényszék elnöke rendelte ki. A nyomozás alatt a védő a terhelttel hatósági személy jelenlétében tanácskozhatott, iratbetekintési joga csak abban az esetben volt, ha az az eljárás célját nem veszélyeztette. A védelem előkészítése céljából a főtárgyalást elhalasztani nem lehetett. Amennyiben a védő a főtárgyalásról elmaradt, illetve nem volt kirendelhető, a

¹⁹⁴ Tóth J. Zoltán: A rögtönbíráskodás története Magyarországon a XIX-XX. században. *Iustum Aequum Salutare*, 2017/4. szám. 154-155. o.

¹⁹⁵ Tóth J. Zoltán: Statáriális rendelkezések Magyarországon az I. világháború idején. *Jogelméleti Szemle*, 2019/1. szám. 223. o.

¹⁹⁶ A m. kir. minisztérium 1915. évi 2.060. M. E. számú rendelete, a gyorsított bünvádi eljárás módosított és kiegészített szabályainak életbeléptetéséről.

tárgyalás megtartását akadályozta a várható 5 éven túli szabadságvesztés büntetés, a 16 éven aluli életkor, valamint, ha a bíróság védő jelenlétét célszerűnek találta.¹⁹⁷

¹⁹⁷ A m. kir. igazságügyminiszter 1914. évi 12.002. I.M.E rendelete a gyorsított bünvádi eljárás szabályairól.

6.2. A MODERN KATONAI BÜNTETŐELJÁRÁS ÉS A JOGGYAKORLAT

Az 1912. évi XXXII; és XXXIII. törvénycikkek, az ún. „*parallel vagy ikertörvénycikkek*” szabályozták a közös haderő, valamint a honvédség bünvádi perrendtartását. E két törvény azonossága a közös- és a honvédsereg ugyanolyan büntető bíraskodását alapozta meg, s a katonai bünvádi eljárásokban a haditörvényszék rendelkezett illetékességgel.¹⁹⁸ Az ikertörvények magyarázata rámutat, hogy a Kbp.-t a polgári bünvádi perrendtartás alapul vételével kellett megalkotni, tehát ez utóbbi alapelveinek a katonai szabályozásban is érvényesülniük kellett. Természetesen ezek az alapelvek annyiban tudtak érvényesülni a katonai eljárás tekintetében, amennyiben az a katonai szervezetben kívánatos fegyelem fenntartását még nem akadályozta. A fegyelem fenntartását garantálta a bűncselekményt mihamarabb követő büntetés, ez indokolta katonai ügyekben az eljárás gyorsítását célzó rendelkezéseket.¹⁹⁹ A gyorsaság érdekében kisebb vétségek és kihágások esetén a bünvádi eljárást mellőzték, a katonai előjárók fegyelmi fenytő hatalma oldotta meg a retorziót.²⁰⁰ A Kbp. a polgári bünvádi perrendtartáshoz hasonlatosan a vegyes eljárási rendszert követte. Érvényesült az officialitás és a legalitás elve, valamint a vádelv, a Kbp. keretein belül az ügyész monopóliuma érvényesült vádemelés tekintetében, fő-és pótmagánvádlo ezen eljárásban nem szerepelt. (Pontosítva a magánvádra üldözendő bűncselekmények esetében is a közvádlo járt el, amennyiben a magánpanaszos igényét az illetékes katonai parancsnok elé terjesztette, s a parancsnok a képvisellel a közvádlót megbízta. Ebből tehát joghátránya a magánpanaszosnak nem származott.²⁰¹) A Bp. egyéb perjogi elvei is érvényesültek a szabályozásban, azonban a katonai lét specialitásai miatt módosulva kerültek be abba. Ennek szükségét az eljárás lefolytatásának rövid határideje, a vád alá helyezési eljárás nélkülsége, az előjárók fegyelmi jogkörének bővítése teremtette meg. A rövid elintézési határidő a harcra készség fenntartása érdekében volt indokolt, ezért a vizsgálati szakaszt és a vádemelési szakaszt szűkebbre szabták a szabályozásban. Eltérés a Bp.-hez képest az is, hogy a vizsgálatot az ügyész folytatta le, azonban a parancsnok utasítására e jogosultságát át kellett engednie az illetékes bíróságnak. A vádemelés oly módon zajlott, hogy a parancsnok

¹⁹⁸ Tóth J. Zoltán: Statáriális rendelkezések Magyarországon az I. világháború idején. *Jogelméleti Szemle*, 2019/1. szám. 223. o.

¹⁹⁹ 1912. évi XXXII. törvénycikk indokolása a közös haderő katonai bünvádi perrendtartása. I. fejezet. Az eljárás alapelvei és a javaslat általános rendelkezései. (1-9.§-ok.) Az ikertörvények szövegezése és tartalma megegyezik, a kevés eltérést szervezeti eltérések indokolják. Ezért a honvédségre vonatkozó törvény indoklása csak a közös haderőre vonatkozó törvényhez képest mutatózó eltéréseket taglalja. 1912. évi XXXIII. törvénycikk indokolása a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról. Általános indokolás.

²⁰⁰ U. o.: A 2. §-hoz

²⁰¹ Györffy László: Perorvoslatok az új katonai bünvádi perrendtartásban. *Ügyvédek Lapja*, 1913/27. szám. 6. o.

„vádparancsára” a katonai ügyész vádiratot nyújtott be, majd közölték a terhelttel, aki bejelentette védő igénybevételét, s határozat hozatala nélkül a főtárgyalás időpontját kitűzték. E tekintetben az eljárás a közvetlen idézési eljáráshoz volt hasonlatos. A főtárgyalás menete azonos volt a polgári bünvádi eljárás főtárgyalásával, szóbeli volt és nyilvános, biztosítva volt továbbá a bírói függetlenség. A perorvoslat tekintetében az általános szabályok javarészt megegyeztek, azonban a hadosztálybíróságok elsőfokú ítéletével szemben csak büntetés kiszabás tekintetében volt helye. A fellebbezések zárt ülésen folytak, a nagyobb horderejű ügyek a hadosztálybíróságokon, semmisségi panasz elbírálása a legfelső katonai törvényszékeken történt, s azok nyilvánosak voltak. Az eljárás gyorsasága és a fegyelem biztosítása érdekében rendkívüli eljárásként a statáriális eljárás, valamint a hadrakelt seregnél és a tengeren követendő eljárás is helyet kapott a szabályozásban.²⁰² Ezen előnyök mellett a szabályozás hátránya, hogy a jogtudó szakembereket – érthető okokból – háttérbe szorította.²⁰³

Fentiekből következik, hogy a polgári bünvádi perrendtartáshoz képest a Kbp.-ben a védelemhez való jog a katonai büntetőjog alapelveivel arányosan megszorításra került. Elsőként a Kbp. főszabályként rögzített, védőt érintő rendelkezéseit ismertetem, s ezt követően, s ehhez képest foglalkozom a rendkívüli eljárásokkal. Nem meglepő módon az ikertörvények V. fejezete tartalmazza a védőt érintő szabályokat. Az új, modern katonai bünvádi perrendtartás keretén belül a terhelt minden ügyben élhetett védő közreműködésével, vádemelés után és a főtárgyalásokon, valamint ítélettel szembeni perorvoslat érvényesítéséhez. Ugyanígy a hadosztálybíróságok tárgyalásain, s a legfelsőbb honvéd törvényszék előtt a semmisségi panaszok tárgyalásánál.²⁰⁴ A semmisségi panaszok tekintetében a Kbp. semmisségi okként jelölte meg azt is, ha a hadtörvényszék elnöke intézkedésével a határozathozatal tekintetében a védelmet törvényellenesen korlátozta. (358§ 4. p.). Ezzel a szabályozással a vádlottat és védőjét különös oltalom alá kívánta a jogalkotó helyezni, tekintettel az esetleges alá-fölérendeltségi viszonyra, mely a katonai büntetőeljárásban nem volt kizárva.²⁰⁵ A vádemelés, illetve másodfokon a tárgyalás határnapjának kitűzésekor a vádlottat tájékoztatni kellett a védelemmel kapcsolatos jogairól.²⁰⁶ A vádemelés előtti eljárásban is élhetett védő igénybevételének lehetőségével, ekkor a védő nyomozati cselekményeket indítványozhatott, szemlénél, házkutatásnál jelen lehetett. A terhelttel

²⁰² Finkey Ferenc: *A magyar büntető perjog tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata. Budapest, 1916.

²⁰³ Pap János: A honvéd ügyész helye és szerepe a magyar katonai igazságszolgáltatásban 1912-1946 között. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2013/1. szám. 75. o.

²⁰⁴ 1912. évi XXXIII. törvénycikk a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról. 87§.

²⁰⁵ Györffy László: Perorvoslatok az új katonai bünvádi perrendtartásban. *Ügyvédek Lapja*, 1913/27. szám. 7. o.

²⁰⁶ 1912. évi XXXIII. törvénycikk a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról. 90.§

hivatalos személy jelenlétében érintkezhetett. Az ügyiratokba betekinthezt, természetesen csak abban az esetben, ha az eljárás eredményességét nem veszélyeztette.²⁰⁷

Védőként azok a személyek léphettek fel, akik tényleges katonaállományú tisztek, tényleges honvéd igazságügyi tisztek és tisztjelöltek, vagy a terhelt szolgálati ágához tartozó tisztek, honvéd tisztviselők voltak, illetve a honvéd bíróságok tárgyalásán a népfelkelés, csendőrség, közös haderő kötelékébe tartozó személyek voltak. Ezen túl a honvédségi lajstromba felvett ügyvédek, nem tényleges igazságügyi tisztek is.²⁰⁸ A korban megszorításként értékelték, hogy védőt választani kizárólag a honvéd védők névjegyzékéből lehetett, s ez ellentétben állt az 1874. évi XXXIV. törvénycikk 38. §-val, amely szerint az ügyvéd fel volt jogosítva bármely hatóság vagy bíróság előtt feleket képviselni.²⁰⁹ A hatáskörök elválasztása érvényesült a Kbp.-ben is, ezért nem lehetett védő katonai ügyész vagy ügyészi tiszt, aki ugyanabban az ügyben, mint bíró szerepelt, vagy aki illetékes parancsnokként járt el az ügyben. A védői szerepkör összeférhetetlen volt a tanú és szakértő személyével, továbbá feltétel volt a 24. életév betöltése.²¹⁰ A törvény rendelkezett arról is, hogy mindkét fokon ki volt zárva a hadbírói, bírói, jegyzőkönyvvezetői tisztségből, aki korábban – többek között – védőként szerepelt és aki a tényvázlat szerkesztésében közreműködött.²¹¹ A Legfelsőbb Honvéd Törvényszék jogfejlesztő tevékenységével ezzel kapcsolatban kimondta, hogy a védő közreműködésének érvényességéhez az előjáró parancsnokság hozzájárulását kellett kérni. Védőként való közreműködésnek számított az is, ha a védő a vádlott beadványának szerkesztésében részt vett.²¹² A Bp.-hez hasonlatosan a védő hivatalból való kirendelésének akkor volt helye, ha a bűncselekmény elkövetése 5 évet meghaladó szabadságvesztés büntetéssel fenyegetett. Ezen kívül a főtárgyaláshoz, és másodfokon a vádlott akarata ellenére kellett hivatalból védőt rendelni, ha az illetékes parancsnok, a legfelsőbb honvéd törvényszék elnöke, vagy a tárgyalásvezető, illetve az ítéldbíróság szükségesnek tartotta, minden más esetben csak a vádlott kifejezett kérésére volt lehetőség védő kirendelésére. Kiskorú esetén akkor, ha törvényes képviselő ezt kérte.²¹³ Nem kellett védőt hivatalból kirendelni, illetve a kirendelés érvényét veszítette, ha a vádlott maga

²⁰⁷ 1912. évi XXXIII. törvénycikk a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról. 87. § alapján a 102. §

²⁰⁸ U. o.: 91. §.

²⁰⁹ Gábor Gyula: Az új katonai perrendtartás. *Ügyvédek Lapja*, 1914/26. szám. 2. o.

²¹⁰ 1912. évi XXXIII. törvénycikk a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról. 95. §.

²¹¹ U. o. 110. §

²¹² A legfelsőbb honvéd törvényszék 1917. január hó 30-án kelt 24. számú döntvénye a P.206/16. számú ügyben. In: Apáthy Jenő (szerk.): Az m. kir. legfelsőbb honvéd törvényszék döntvényei. Figyelemmel a cs. és kir. legfelsőbb katonai és a cs. kir. legfelsőbb Landwehr törvényszék gyakorlatára. I. kötet. Budapest, 1918. 99. o.

²¹³ 1912. évi XXXIII. törvénycikk a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról. 88. §.

választott védőt, aki a védelmét át is veszi, de csak abban az esetben, ha a változtatás az eljárást nem késleltette.²¹⁴ A Kbp. 101. §-a kimondta, hogy a védő perorvoslattal csak a vádlott beleegyezésével élhetett. A Legfelsőbb Honvéd Törvényszék e rendelkezést annyiban pontosította, hogy amennyiben a vádlott az ítéletébe belenyugodott, annak utólagos beleegyezésével is élhetett a védő perorvoslattal, tehát nem volt előzetes beleegyezéshez kötve.²¹⁵ A Bp.-vel ellentétben azonban a vádlottnak egy védő igénybevételére volt lehetősége. Több vádlott esetén fejenként választhattak védőt, ilyen esetben azonban hivatalból kirendelésnél egy védőt rendeltek számukra, ettől eltérni csak abban az esetben lehetett, ha érdekeik ellentétesek voltak.²¹⁶ Fogva tartás alatt szabadon érintkezhetett védencével, írásban történő kapcsolattartás esetén ellenőrzés nélkül levelet válthattak. Védő és vádlott az ügyiratokba egyaránt felügyelet mellett tekinthetett be, azokról másolatot is készíthettek. Perbéli cselekményekhez nem volt szükség a vádlott beleegyezésére, azonban perorvoslatok érvényesítéséhez, perújrafelvételhez a védőnek a vádlott beleegyezésére volt szüksége.²¹⁷ Azonban a vádlott védelmére szóló felhatalmazás nem jogosította fel a védőt, hogy a vádlott, mint magánpanaszos érdekében is egyúttal eljárjon, a felhatalmazás ezek alapján nem személyhez, hanem ügghöz kötött volt. A külön felhatalmazás hiánya törvényi határidőn túl nem volt pótolható.²¹⁸ Ha a védőt elsőfokú eljárásban rendelték ki, a fellebbvitel, vagy semmisségi panasz miatt kitűzött tárgyaláson nem kellett jelen lennie, ettől függetlenül a vádlottat támogatni kötelessége volt.²¹⁹ Ezzel kapcsolatban mondta ki a m. kir. legfelsőbb honvéd törvényszék, hogy amennyiben védő eme kötelességének nem tett eleget, s a perorvoslat benyújtásánál, illetve indoklásánál hiányosságok merültek fel, a vádlottat ezzel kapcsolatban meg kellett hallgatni, a perorvoslat érvényesíthetősége céljából.²²⁰

²¹⁴ 1912. évi XXXIII. törvénycikk a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról. 89.§.

²¹⁵ A legfelsőbb honvéd törvényszék 1917. szeptember hó 07-én kelt 34. számú döntvénye a P.347/1917. számú ügyben. In: Apáthy Jenő (szerk.): Az m. kir. legfelsőbb honvéd törvényszék döntvényei. Figyelemmel a cs. és kir. legfelsőbb katonai és a cs. kir. legfelsőbb Landwehr törvényszék gyakorlatára. I. kötet. Budapest, 1918. 125. o.

²¹⁶ 1912. évi XXXIII. törvénycikk a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról. 100.§.

²¹⁷ 1912. évi XXXIII. törvénycikk a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról. 101.§.

²¹⁸ A legfelsőbb honvéd törvényszék 1917. október hó 30-án kelt 39. számú döntvénye a P.349/17. számú ügyben. In: Apáthy Jenő (szerk.): Az m. kir. legfelsőbb honvéd törvényszék döntvényei. Figyelemmel a cs. és kir. legfelsőbb katonai és a cs. kir. legfelsőbb Landwehr törvényszék gyakorlatára. I. kötet. Budapest, 1918. 138. o.

²¹⁹ 1912. évi XXXIII. törvénycikk a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról. 103.§.

²²⁰ A legfelsőbb honvéd törvényszék 1917. december hó 07-én kelt 48. számú döntvénye a P. 625/17. számú ügyben. In: Apáthy Jenő (szerk.): Az m. kir. legfelsőbb honvéd törvényszék döntvényei. Figyelemmel a cs. és kir. legfelsőbb katonai és a cs. kir. legfelsőbb Landwehr törvényszék gyakorlatára. I. kötet. Budapest, 1918. 158. o.

6.3. RENDKÍVÜLI ELJÁRÁSOK

6.3.1. Statáriális eljárás

A statáriumra jellemző, hogy a rendes anyagi és eljárási normák helyett bizonyos bűncselekmények elkövetése esetén rendkívüli anyagi és eljárásjogi normák kerülnek alkalmazásra. Ennek feltétele a rendkívüli állapotok idején, közbiztonságot veszélyeztető bűncselekmények elhatalmasodása.²²¹ Az ikertörvények XXVI. fejezete rendelkezett a statáriális eljárás jogszabályi kereteiről.²²² Ennek értelmében a rögtönítélő eljárás hatálya alá tartozó katonai bűncselekmények esetén – mint a függelemsértés, zendülés, gyávaság, fegyelem- és rendháborítás, toborzás jogosultság nélkül, valamint a kémkedés – az eljárás elrendelése a hadosztálybírósághoz utalt parancsnokot illette, ennek elrendelése nem volt előzetes kihirdetéshez kötve. A parancsnokot illette a döntés joga annak tekintetében is, hogy a rögtönbíráskodás kihirdetése szükséges-e, s amennyiben igen, elrendelhetette a rögtönítélő eljárás megindítását lázadás, szökés, kötelességszegésre való csábítás vagy ebben való segédkezés, lázongás és fosztogatás eseteiben. A hadügyminiszter döntött a kihirdetés szükségéről gyilkosság, rablás, gyújtogatás, valamint nyilvános rongálás esetén, azonban átruházhatta e jogát a hadosztálybírósághoz utalt parancsnokokra.²²³ A rögtönítélő eljárás lefolytatása független volt a rendes bíróságoknál folyamatban lévő bünvádi eljárásoktól, a hadosztálybíróság szervezetén belül a rögtönítélő bíróság volt jogosult az eljárást lefolytatni. Az eljárás megindításáról, a bizonyítékok beszerzéséről a katonai ügyész, a hivatalos felszerelés meglétéről, lelkész, orvos, hóhér jelenlétéről a hadosztálybíróság gondoskodott. Nyomozó eljárásról, vádirat benyújtásáról a jogszabály nem rendelkezett, a rögtönítélő eljárást lehetőleg megszakítás nélkül, a lehető legrövidebb időn belül kellett lefolytatni, akár a szabad ég alatt is. Az ítélet végrehajtása nem volt elhalasztható. Az utolsó szó joga a vádlottat és védőjét illette. A bűnösség kimondása halálbüntetést vont maga után, mely szabadságvesztés büntetésre volt váltható, amennyiben a vádlott nem töltötte be 20. életévét, illetve a kevésbé bűnös elítélt halálbüntetése is, amennyiben az elrettentő példát a leginkább bűnösökön már végrehajtották. A halálbüntetést egyebek között az ítélet kihirdetésétől számított 2 órán belül lehetőleg végrehajtották. A védelem joga megillette a terheltet,

²²¹ Tóth J. Zoltán: Statáriális rendelkezések Magyarországon az I. világháború idején. *Jogelméleti Szemle*, 2019/1. szám. 223. o.

²²² Tóth J. Zoltán: Rendkívüli büntetőjog és halálbüntetés az 1910-es évek Magyarországon. *Themis*, 2007. júniusi szám. 50. o.

²²³ 1912. évi XXXIII. törvénycikk a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról. 433§-435§

magának védőt választhatott, amennyiben nem élt a lehetőséggel, vagy a választott ügyvéd nem volt a rögtönítélő eljárás kezdetére mozgósítható, hivatalból való kirendelésnek volt helye. Amennyiben jogi végzettségű személy rendelkezésre nem állt, katonaaállományú tisztet rendeltekki a védelem ellátása céljából.²²⁴

²²⁴ 1912. évi XXXIII. törvénycikk a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról. 436§-442§.

6.3.2. Eljárás hadra kelt seregnél és a tengeren

A Kbp. XXVII. fejezete tartalmazza a hadrakelt seregre vonatkozó eljárási szabályokat, melyeket mozgó alakulatok, hadiállapotban lévő hadtestek esetén kellett alkalmazni.²²⁵ A bűnüldözés jogával felruházott parancsnokok illetékesek voltak tárgyi tekintetben a honvédbíróságok hatáskörébe tartozó összes bűncselekmény tekintetében.²²⁶ Az ítéldbíróság feladatát a tábori haditörvényszékek látták el, vizsgálóbíróság felállítására nem volt lehetőség. Az illetékes parancsnok igazságügyi tisztet jelölt ki a nyomozó eljárás elrendelésével egyidejűleg, akit a vizsgálóbíró jogkörei illettek meg.²²⁷ A nyomozó eljárást a lehető legrövidebb időn belül kellett lefolytatni. A nyomozásvezető intézkedései ellen felfolyamodhatott a terhelt az illetékes parancsnokhoz, akinek határozata ellen azonban nem volt perorvoslatnak helye. A honvéd ügyészt szintén az illetékes parancsnok jelölte ki, a vádemelés időpontjának megjelölése mellett.²²⁸ A védelmet illetően a törvény úgy rendelkezett, amennyiben jogtudó védő nem állt rendelkezésre, úgy a védelmet katonaállományú tiszt is elláthatta, s nem volt kizáró ok a terheltnél alacsonyabb rendfokozata.²²⁹ Az eljárás főszabály szerint nem volt nyilvános, de a parancsnok elrendelhetette a tárgyalás nyilvánosságát. A vádemelés, annak közlése a terhelttel és a főtárgyalás között mindössze három napnak kellett eltelnie, a terhelt beleegyezésével ennél rövidebb idő is lehetett. A vádlott, amennyiben új bizonyítás iránt indítvánnyal kívánt élni, azt a vádemelést követő napon kellett legkésőbb megtennie.²³⁰ A tábori haditörvényszék ítélete ellen rendes perorvoslatnak nem volt helye. Az illetékes parancsnok megerősítése volt szükséges az ítélet jogerőre emelkedéséhez, kivételt képezett a halálos ítélet, ennek esetén a legfőbb parancsnok megerősítésére volt szükség.²³¹ Rögtönítélő eljárás megindítására azokban az esetekben volt lehetőség, amikor is előzetes kihirdetés kötelezettsége nem állt fenn, s erre minden illetékes parancsnok jogosult volt. Amint a katona a hadrakelt sereg jogviszonyába lépett, az akkor ellene már folyó büntetőbírószági eljárás a hadrakelt sereg szabályai szerint volt a továbbiakban lefolytatandó.²³²

²²⁵ 1912. évi XXXIII. törvény a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról. 452.§

²²⁶ 1912. évi XXXIII. törvény a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról. 456.§

²²⁷ U. o.: 462; 465 §

²²⁸ U. o.: 466; 468; 470.§

²²⁹ U. o.: 471. §

²³⁰ U. o.: 473; 474.§

²³¹ U. o.: 475.§

²³² U. o.: 481; 485.§

A közös- és honvéd hadsereg egyik differenciáját a tengeren követendő eljárás képezi, mivel a hadsereg és a haditengerészet igazságszolgáltatási szervei különböztek. Egy közös pontjuk, hogy a legfelső bírói fórum mindkettő esetében a Legfelsőbb Katonai Törvényszék volt.²³³ A közös hadseregről szóló törvény a hadrakelt sereggel párhuzamosan szabályozta a tengeren követendő eljárást, s az eltéréseket ehelyütt is a szervezeti különbségekben találjuk.²³⁴

6.4. A KBP. KRITIKÁJA

A fent szabályozott eljárási formákat különböző kritikák érték. Ifj. Dombovány Géza, gyakorló ügyvédként, bár helyeslően nyilatkozott az eljárás gyorsaságát illetően, a hadrakelt sereg és a haditengerészet eljárásában azt kifogásolta, hogy a 476.§ alapján az ítélet megerősítéséhez és a halálos ítélet továbbításához az illetékes parancsnok köteles volt igazságügyi vagy katonaaállományú tiszttel a vádlottat meghallgattatni, amikor is a vádlott védő közbenjárásával élhetett. Írásában kifejtette, a megengedő szabályozás nem elégséges a hatékony védelem ellátásához, mivel védő nélkül a vádlott nem lesz képes véderveit kifejteni, egyfelől jogban való járatlansága, másfelől fegyelemhez szokott magatartása miatt, ami feltételezi, hogy nem lesz bátorsága saját védelmében, tiszttel szemben a védelmére felhozott tényeket kifejteni.²³⁵

A gyorsított bünvádi eljárás kritikáját abban lelhetjük, hogy az nem váltotta be a hozzá fűzött reményt gyorsaság terén, a nyomozás a vád érdekeit segítette elő, s a védő nem tudta a – bármely szempontból – igazságtalan ítélettel szemben az ellenkezőjét bizonyítani. Az eljárást pártolók erre úgy reagáltak, hogy az öt bíróból álló tanács pótolja az elveszett garanciákat.²³⁶ További kritika a Gybp.-vel szemben, hogy a vidéki bíróságokra beérkező nyomozati anyagok 97 %-át kitevő része nem az ügyészség nyomozati munkájának eredménye, hanem a hozzájuk beérkező csendőri tényvázlatok, ami azért volt aggályos, mert a háború alatt a csendőri tényvázlatok sokszor besúgás eredményei, vagy azért, mert a csendőrség a gyanúsított anyanyelvét nem ismerve hiteltelen tényvázlatot vett fel. Ennek eredményeként számos felmentő ítélet született, melyben az is közre játszott, hogy a bíróság a

²³³ Kelemen Roland: *A katonai igazságszolgáltatás Magyarországon 1867-1949*. Gondolat Kiadó. Budapest, 2017. 105. o.

²³⁴ 1912. évi XXXII. törvény a közös hadsereg katonai bünvádi perrendtartásáról. III-IV. czim

²³⁵ Ifj. Dombovány Géza: Néhány szó a katonai bünvádi eljárási gyakorlatról. Jogtudományi Közlöny, 1916/2.szám. 14-15. o.

²³⁶ A gyorsított bünvádi eljárás. *Budapesti Hírlap*, 1917/171. szám. 3. o.

vallomásokat különböző okokból nem vehette figyelembe. A kritikák mentén már nem csak a Gybp. reformja, hanem egyenesen az eltörlése képezte a szakmai eszmecsere tárgyát.

A katonai büntetőjog reformjával kapcsolatban már a Bp. hatályba lépésének évében felmerült a katonai jog oktatásának igénye, hiszen a katonai büntetőjog reformjának gátját elsősorban abban látták, hogy a jogászok túlnyomó többsége nem pusztán nem ismeri, hanem gyakorlatilag nem is érdeklődik a katonai büntetőjog iránt. S mivel ennek oktatása egyik egyetemen sem volt megszervezve az országban, a képzés lehetőségének hiánya által pl. a hadbírák létszáma is alacsony volt.²³⁷

Dr. Kraus Kálmán, tartalékos százados hadbíró, később honvéd koronaügyész szerint az új katonai igazságszolgáltatással szemben bizalmatlanság uralkodott, melynek oka, hogy a büntetőeljárás a Kbp.-t megelőző időszakban oly elavult volt, hogy alkalmatlan volt a jogász körökben való megvitatásának, illetve jogi tanulmányokba való felvételének, így néhány tényleges állományú hadbíró, illetve tartalékos hadbíró kívül senki nem volt tisztában a katonai büntetőeljárás alapelveivel, s így nem pusztán a laikusok, hanem a jogász közönség is kételkedve fogadta.²³⁸ Erre a tényre alapozva fogalmazta meg Bobai László is aggályát a védőügyvédekkel szemben, amikor felvetette a kérdést, hogy miként tudják ellátni a védők a speciális katonai büntetőjog területén a feladatukat anélkül, hogy a katonai büntetőjog elveivel, rendszerével tisztában lennének? Ez a kérdés felvetette a katonai büntetőjog egyetemi oktatásának szükségességét. A katonai büntetőjog oktatását az a tény is sürgette, hogy a polgári személyek a katonai bünvádi eljárás hatálya alá kerülhettek.²³⁹

Végül, de nem utolsó sorban az ügyvéd társadalom az ügyvédi tevékenység korlátozásának tekintette, hogy katonai büntetőeljárásban védőt választani csak a katonai védők lajstromából lehetett, s ezt súlyosbította, hogy a névsorban szereplő ügyvédek a honvédelmi miniszter jelölte ki, akinek kötelessége volt elsősorban a nem tényleges tiszteket elsőbbségben részesíteni.²⁴⁰

²³⁷ Gráber Gyula: A katonai büntetőjog reformja. *Ügyvédek Lapja*, 1901/6. szám. 2. o.

²³⁸ Pap János: A honvéd ügyész helye és szerepe a magyar katonai igazságszolgáltatásban 1912-1946 között. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2013/1. szám. 74-75. o.

²³⁹ Bobai László: A katonai büntető-jog és az egyetemi oktatás reformja. *Pesti Hírlap*, 1914/81. szám. 33. o.

²⁴⁰ Az ügyvédi működés folytonos megszorítása. *Ügyvédek Lapja*, 1914/29. szám. 1. o.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

Az abszolutista büntetőeljárással szemben megjelenő reformigények, a humanista elvek elterjedése, valamint a jogállami eszme tért hódítottak Európa-szerte, s előtérbe kerültek többek között az ember szabadságjogai, a jogbiztonság követelménye, a legalitás elve a büntetőjog területén. Ebből kifolyólag pedig megjelentek a kodifikációs igények, melyek a büntető anyagi jog és a büntetőeljárás jog területét úgy voltak hivatottak szabályozni, hogy az megfeleljen a modern büntetőeljárással szemben támasztott követelményeknek.

Ezeket a követelményeket a nyomozóelvű és vádelvű büntetőeljárás modellek összehangolásával a vegyes eljárási rendszer alapozta meg, melyben a vádelv nagyobb nyomatékkaal érvényesült. Ez utóbbin keresztül biztosíthatók a modern büntetőeljárás alapelveinek érvényesülése, a nyomozóelven alapuló vizsgálat pedig a tényállás feltárását, a bűnösség kérdésének megválaszolását segítette elő. E kettő együtt tette lehetővé, hogy a büntetőeljárás célja úgy legyen elérhető, hogy mindeközben az eljárással érintett szabadságjogai érvényesüljenek. A humanizmus eszméi a polgárosodó államban áthatották lényegében a jogi gondolkodást, ezen belül a büntetőjogról alkotott elképzelések egészét. A védőügyvédek korlátozott szerepköre a kiegyezést követő kodifikációk során bontakozott ki fokozatosan, első ízben a Sárga könyv alkalmazása idején fedezhető fel a védői jogosítványok jelentős mértékű bővülése, mindamellett, hogy ekkor még mindig nem érte el a megkívánt szintet, alkalmazása alkotmányosnak – miután törvényként elfogadva nem lett – nem volt mondható. Korszerűnek mondható rendelkezései ellenére a jogbiztonság követelményének nem felelt meg maradéktalanul, a törvényesség elvének értelemszerűen nem felelhetett meg, azonban megfelelt több, modern büntetőjogi alapelvnek. A védelem jogával szoros összefüggésben jelent meg a védő kirendelésének lehetősége. A büntetőeljárás fejlődésének mérföldköve az 1896-os bűnvádi perrendtartás volt, mely majd fél évszázad után, a többszöri kodifikációs kísérleteknek köszönhetően az első magyar, alkotmányos büntetőeljárás törvény lett. Ez a jogszabály minden szempontból megfelelt a jogállami büntetőeljárás követelményeinek, a védelem joga is ekkorra érte el a kellő „civilizációs” szintet.

A kúria jogfejlesztő gyakorlata mindkét esetben pontosította a védő kirendelésének szabályait, a jogorvoslattal élést, a semmisségi okokat, valamint segítette az 1880-ban hatályba lépett Csemegi-kódex rendelkezéseinek érvényesülését. Amíg a Bp. már rendelkezett arról, hogy a védő önállóan élhetett jogorvoslattal, addig a Sárga könyv alkalmazása idején ez

a kúria gyakorlata által volt lehetséges, s ugyanez igaz az 1912. évi katonai büntetőeljárásra. Annak ellenére, hogy 1896-ban már egyértelmű volt a funkciómegosztás elvének fontossága, a kúriai döntvények között olyat is találunk, amely nem zárta ki, hogy védőként és ügyészként is fellépjen ugyanazon személy egy eljáráson belül. Ez a kúriai döntés azért meglepő, mert a bűnvádi perrendtartás kihirdetésének évében, - ha még hatályban nem is volt - amikor a büntető eljárásjog területén hazánk elérte a kívánatos modernizációs szintet, a kúria helybenhagyott egy olyan döntést, amelyben egy személy látta el - bár nem egyszerre - a vádat és védelmet. Azonban e két feladat egy eljáráson belül mondhatni kizárja, hogy mindkét feladatot el tudja látni ugyanaz a személy. Ez a védelem jogára nézve potenciális veszélyforrást is jelenthetett.

Az esküdtszéki eljárás menete a védő tevékenységére oly módon hatott, hogy az alaptalan felmentő ítéletek meghozatalában közvetetten szerepet játszott azáltal, hogy a védői tevékenység az esküdtbírák befolyásolására irányult. S bár a védő feladatának tekintették a laikusok befolyásolását, azonban elvárás volt velük szemben az is, hogy az anyagi igazságot mindvégig szem előtt tartásuk, és nem pusztán az ügyfelük érdekében, hanem az anyagi igazság érdekében is. A védő e tevékenysége leginkább etikai kérdéseket feszeget. Azonban nem mehetünk el amellett, hogy a védői tevékenységről szóló, nyugatról érkező védői beszámolók e tevékenységükben a védőket megerősíthették, valószínűsíthető a mintakövetés, mint ahogy az egyébként a büntetőeljárás területén is megvalósult.

Ezen felül a védő tevékenységére hatott a közvélemény is, közvetlenül és közvetetten egyaránt. Közvetlenül hatott, mivel a széles nyilvánosság által megfogalmazott vélemények, mint például a védő személyének és szaktudásának méltatása a védőt megerősíthette abban, hogy az általa kifejtett tevékenység kiváló. Közvetetten hatott a laikus elemeken keresztül, hiszen a széles nyilvánosság véleménye az esküdtbírákra is hatást gyakorolt, s a védőre és esküdtekre gyakorolt hatások bizonyos esetekben találkozotak a tárgyalóteremben.

Az általam ismertetett két jogeset szemlélteti egyrészt a 19. század utolsó negyedében uralkodó állapotot a büntetőeljárás területén, hiszen szélsőséges esetben teret engedett a befolyásnak, míg a Bp. hatályba lépésével az esküdtszéki rendszer sok esetben az igazságosságot mellőzve működött, a döntések helyenként nem a büntetőeljárás céljával azonosan születtek, s szintén nem volt mentes a befolyástól. A humánus büntetőeljárás garanciájaként létrehozott esküdtszéki intézmény sajnálatos módon nem biztosított az alaki semmisségi panaszon kívül lehetőséget a szaktudás hiányában döntő laikus bírák felmentő ítéletének felülvizsgálatára lehetőséget, míg marasztaló ítélet esetében új eljárás lefolytatására

biztosított a jogalkotó lehetőséget. Mindez arra enged következtetni, hogy múltbéli tapasztalatok okán, a humanizmus nyomán arra szentelt a jogalkotó kiemelt figyelmet, hogy az alaptalan elítéléseket kiküszöböljék, az inkvizitórius rendszer elavult módszereit a társadalom a háta mögött hagyja.

A katonai büntetőeljárás, mint speciális jogterület a polgári büntetőeljárás terén megvalósult jogfejlődéstől jelentősen elmaradt, egészen az első katonai bűnvádi perrendtartásig. A Bp. hatályba lépése azért gyorsíthatta fel a katonai büntetőjog kodifikációját, mert a jogállami büntetőeljárás és az abszolutisztikus katonai büntetőeljárás egymással párhuzamosan alkalmazva nem teremtette meg a jogegyenlőséget polgári és katonai személy között.

Az 1912-es ikertörvények meghozták az áttörést, a katonai személyek számára jogállami büntetőeljárást hozott létre, mely a polgári büntetőjog nyomdokain született. A katonaság mindenkor legfontosabb jellemzője, a vaskorlát megőrzése a védelem jogát korlátozóan befolyásolta. A katonai büntetőjog tudománya csak szűk körben volt ismert, ezért az új katonai bűnvádi perrendtartás fogadtatása nem mondható pozitívnak annak ellenére, hogy nagy lépés volt ez annak történetében. A védők ezen a területen (is) háttérbe szorítva érezték magukat.

A védelem szabadságának elismerése mérföldkő volt a büntetőeljárás történetében. Azonban ez nem jelenti azt, hogy zökkenőmentesen zajlott. A bűnvádi perrendtartás hatályba lépését követően a védelem szabadságát és a védő jogait sértő cselekmény miatt az ügyvédi kar tiltakozását fejezte ki az országgyűlés képviselőházához.²⁴¹ A védők úgy érezhették, hogy a jogász társadalom perifériájára szorultak, beszámolójuk alapján a bíróságot és az elnököt a kollegialitást mellőzték irányukban, véleménynyilvánításuk esetén olykor elnök általi rendreutasításban részesültek.²⁴² Tehát a védői hivatás teljes körű elismerése még hagyott maga után kívánni valót.

²⁴¹ A budapesti ügyvédi kamara a rendőrség ellen. *Ügyvédek Lapja*, 1905/40. szám. 6. o.

²⁴² Egy vidéki ügyvéd. *Ügyvédek helyzete Magyarországon. A Jog*, 1898/13. szám. 1. o.

8. FORRÁSJEGYZÉK

Szakirodalom

Könyvek

Angyal Pál: *A magyar büntetőeljárás jog tankönyve*. Atheneum Irodalmi és Nyomdai Rt, Budapest, 1915.

Angyal Pál: *A titok védelme alaki és anyagi büntetőjogunkban*. Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat. Budapest, 1908.

Balogh Jenő: *Magyar bünvádi eljárási jog. Első rész*. Grill Károly Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, Budapest, 1901.

Cziáky Ferenc: *A magyar katonai büntető és fegyelmi jog története*. Szerzői kiadás. Budapest, 1924.

Csemegi Károly: *A magyar bünvádi eljárás tervezetének indokai*. Pesti Könyvnyomda Rt, Budapest, 1882.

Edvi Illés Károly, Gyomai Zsigmond (szerk.) *Csemegi Károly művei II. kötet*, IV. fejezet. Franklin Társulat, Budapest, 1904.

Eötvös Károly: *A nagy per, mely ezer éve folyik s még sincs vége*. Első kötet. Révai és Salamon könyvnyomdája. Budapest.

Farkas Ádám: *A [hon]védelmi alkotmány kialakulása a polgári Magyarországon. 1867-1944*. Zrínyi Kiadó. 2019.

Fenyves Csaba: *A védőügyvéd. A védő büntetőeljárási szerepéről és jogállásáról*. Dialóg Campus, 2002.

Finkey Ferenc: *A magyar büntető eljárás tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1916.

Finkey Ferenc: *A magyar büntető eljárás tankönyve*. Politzer Zsigmond és Fia Kiadása. Budapest, 1903.

Finkey Ferenc: *A magyar büntető eljárás tankönyve*. Politzer Zsigmond és Fia Kiadása. Budapest, 1908.

Finkey Ferenc: *Háborús büntetőjogunk és bűnügypolitikánk a háború után*. Franklin Társulat Nyomdája. Budapest, 1916.

Gneist, Rudolf: *Der Rechtsstaat*. Verlag von Julius Springer, Berlin, 1872.

Gneist, Rudolf: *Freie Advocatur*. Verlag von Julius Springer, Berlin, 1867.

Homoki-Nagy Mária: *Magyar jogtörténet. Perjog történet V. Szegedi Tudományegyetem*, Szeged, 2020.

Kautz Gyula: *Politika vagy Országászat*. Heckenast Gusztáv. Pest, 1862.

Kelemen Roland: *A katonai igazságszolgáltatás Magyarországon 1867-1949*. Gondolat Kiadó. Budapest, 2017.

Magyary Zoltán: *Magyar közigazgatás*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Budapest, 1942.

Rácz Lajos: *Egyetemes állam-és jogtörténet*. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2002.

Ujvári Péter (szerk.): *Magyar zsidó lexikon*. Magyar zsidó lexikon kiadása. Budapest, 1929.

Folyóirat tanulmányok

A budapesti ügyvédi kamara a rendőrség ellen. *Ügyvédek Lapja*, 1905/40. szám.

A gyorsított bünvádi eljárás. *Budapesti Hírlap*, 1917/171. szám.

Az ügyvédi működés folytonos megszorítása. *Ügyvédek Lapja*, 1914/29. szám.

Almásy László: Az esküdszék. *Magyar Figyelő* 1911/3.

Angyal Pál: A védő feladata, jogi helyzete, jogai és kötelességei. *Ügyvédek lapja*, 1915/44. szám.

Antal Tamás: A büntető eljárás jogszabályi forrásai Magyarországon a polgári korban. *Jogtudományi Közöny*, 2016/12. szám

Belovics Ervin: A büntetőjog jogállami követelményei *Magyar Tudomány*. 2020/5. szám

Bérces Viktor: A büntetőperbeli bizonyítás alapfogalmainak dogmatikai megközelítései a hazai jogtudományban. *Iustum Aequum Salutare*, 2018/1. szám

Bérces Viktor: A védő mint a büntetőeljárás önálló és független szereplőjének megjelenése az egyetemes és magyar jogtörténetben. *Iustum Aequum Salutare* 2012/2. szám

Bobai László: A katonai büntető-jog és az egyetemi oktatás reformja. *Pesti Hírlap*, 1914/81. szám.

Bodnár András Péter: A bizonyítási eszközök fejlődése Finkeytől napjainkig *Erdélyi Jogélet*, 2021/1. szám.

Cséka Ervin: Korszerűsödő alapelvek a büntetőeljárásban In: *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, (58) 1998.

Diószegi Attila: Élt 19 évet – Nyugodjék békében? *Büntetőjogi Szemle*, 2015/3. sz.

Dobos József: A büntetőeljárás történeti fejlődésének vázlata az 1896-os első kódexig. *Jogelméleti Szemle*. 2000/3. szám

Dombováry Géza ifj.: Néhány szó a katonai bünvádi eljárási gyakorlatról. *Jogtudományi Közöny*, 1916/2.szám.

Egy vidéki ügyvéd. *Ügyvédek helyzete Magyarországon. A Jog*, 1898/13. szám.

Ernyes Mihály: Védői gyakorlat a polgári kor hajnalán. *Jogelméleti Szemle*. 2014/2. szám.

Fantoly Zsanett: Alapelvek az új büntetőeljárási törvényben. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, (81) 2018.

Fantoly Zsanett: Az akkuzatórius és inkvizitórius büntetőeljárás történeti fejlődése és alapvető jellemzői. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, (72) 2009.

Farkas Ádám: A dualizmus katonai büntetőjogi vitájának nyitánya. *Iustum Aequum Salutare* 2014/4.

- Farkas Ádám: *A magyar honvéd-katonai büntető jogalkotás 1867 és 1945 közötti természetrajzának vázlata*. MTA Law Working Papers, Budapest, 2014.
- Fayer László: Esküdtszéki kérdések. *Jogtudományi Közlöny*, 1903/16. szám.
- Finkey Ferenc: Anyagi igazság és téves jelszavak a büntetőeljárásban. *Magyar jogi szemle kiadása*. Budapest, 1927.
- Gábor Gyula: Az új katonai perrendtartás. *Ügyvédek Lapja*, 1914/26. szám.
- Gráber Gyula: A katonai büntetőjog reformja. *Ügyvédek Lapja*, 1901/6. szám.
- Gombos Katalin: A klasszikus alapjogoktól a szabadságjogok modern fogalmáig. *Emlékkönyv dr. Antalffy György egyetemi tanár oktatói működésének 40. és születésének 70. évfordulójára*. JATEPress Kiadó. Szeged, 1990.
- Györffy László: Perorvoslatok az új katonai bünvádi perrendtartásban. *Ügyvédek Lapja*, 1913/27. szám
- Hautzinger Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*. AndAnn Kiadó. Pécs, 2010.
- Hivatalos rész. 1914. évi XIII. törvénycikk. *Budapesti Közlöny*, 1914/72. szám
- Kelemen Roland: A katonai büntető igazságszolgáltatás szervezete az első katonai bünvádi perrendtartás és annak módosításai tükrében. *Katonai jogi és Hadijogi szemle*, 2013/1. szám
- Kelemen Roland: A háború esetére szóló kivételes intézkedéseket tartalmazó 1912. évi LXIII. törvény országgyűlési vitája és sajtóvisszhangja. *Parlamenti Szemle*, 2017/9. szám.
- Kenedi Géza: Levelek Magyarországból. *Magyar Figyelő*, 1911/3. szám.
- Kovács Judit: A vádelv fejlődése és gyakorlata Magyarországon. *Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica*, (70) 2007.
- Kovács Endre: Ausztria útja az 1867-es kiegyezéshez. *Századok*. 1972/3.
- Kőhalmi László: A jogállami büntetőeljárás vonzásában. In: *De iuris peritorum meritis 17. Studia in honorem Mihály Tóth: 70*, 2021.
- Kurunczi Gábor: A jogbiztonság alkotmányos elvének érvényesülése a jogalkotásban. Az állam és jog alapvető értékei a változó világban. *Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola konferenciája*. Győr, 2012.
- Laue, Christian: Die Öffentliche des Strafverfahrens – Entwicklung und Begründungen *Strafverteidigung vor neuen Aufgaben*. 2010.
- Lichtenstein András: A legalitás és az officialitás elvének jogirodalmi és joggyakorlati értelmezése. *Acta Universitatis Szegediensis: publicationes doctorandorum juridicorum*, (8) 2018.
- Marinkás György: Az emberi jogok megjelenése és fejlődése az egyes alkotmányokban. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, 2012/1. szám.
- Markó Imre: Hatáskör és illetékesség a gyorsított bünvádi eljárásban. *Jogtudományi Közlöny*, 1914/41. szám.
- Mendelényi László: Bűnügyi védelem és ügyvédi etika. *Ügyvédek Lapja*, 1915/15. szám.
- Módy László: A katonai büntető anyagi és eljárási jog reformja, különösen a hatáskör szempontjából. *A Jog*, 1907/11. szám.

- Nagy Zsolt: A kirendelt védő intézményének szociológiai elemzése *Jogelméleti Szemle*, 2000/4. szám
- Németh János (2021) Nyilvánosság a büntetőeljárásban: a járványhelyzet egy újabb kérdéses pontja. *Mesterséges Intelligencia*, 2021/1. szám.
- Pap János: A honvéd ügyész helye és szerepe a magyar katonai igazságszolgáltatásban 1912-1946 között. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2013/1. szám.
- Pap Kálmán: A bűnügyi védelem kérdéséhez. *A Jog*, 1893/32. szám
- Polgár József: A Bperrendtartás módosításáról V. *Ügyvédek Lapja*, 1913/14. szám.
- Radnai Dániel Szabolcs: Erkölcsei siker és/vagy anyagi haszon? In: *Studia Litteraria*, 2021/3-4 szám.
- Sarlós Béla: Csemegi Károly és a kiegyezés. *Történelmi Szemle*, 1968/1-2. szám.
- Stipta István: A tisztaeszlári per és a korabeli büntető eljárásjog. *Jogtörténeti szemle*, 2012/4. szám.
- Szabadsfalvi József: A jogállam a jogeszmé megvalósítását célzó intézmény – Adalékok a magyar jogállamfogalom kialakulásához. *Jog-Állam-Politika* 2020/4. szám.
- Szabó Dániel: Magyarország társadalma egy ügy látószögében. *Budapesti Könyvszemle* 24. 2012/3-4. szám
- Székely György: Büntetőeljárás alapelvek, mint a jogállamiság garanciái. *Jog Állam Politika*, 2009/3. sz.
- Szilágyi Arthur Károly: Katonai bíraskodás kiterjesztése polgári egyénekre. *Jogtudományi Közöny*, 1914/41. szám.
- Tóth J. Zoltán: A rögtönbíraskodás története Magyarországon a XIX-XX. században. *Iustum Aequum Salutare*, 2017/4. szám.
- Tóth J. Zoltán: Statáriális rendelkezések Magyarországon az I. világháború idején. *Jogelméleti Szemle*, 2019/1. szám.
- Tóth J. Zoltán: Rendkívüli büntetőjog és halálbüntetés az 1910-es évek Magyarországon. *Themis*, 2007. júniusi szám.
- Traeger Zsigmond: Az esküdtek tévedése és az eljárás felfüggesztése. *Ügyvédek Lapja*. 1906/36. szám.
- Öry Gábor: A magyar katonai igazságszolgáltatás szervezete és működése 1848-49-ben. *Haditörténeti közlemények*, 1998/1. szám
- Ullmann Sándor: Mi a védő feladata bűnügyekben? *Magyar Themis*, 1871/4. szám.
- Vargha Ferencz: Alaptalan semmiségi panaszok. *Ügyvédek Lapja*. 1902/ 28. szám.
- Vargha Ferencz: Az esküdtbírók tévedése. *Jogtudományi Közöny*, 1914/51. szám.
- Vargha Ferencz: Az esküdtszék IV. *Jogtudományi Közöny*, 1905 / 16. szám
- Zilahy Adél: A fellebbezés, mint általános jogorvoslat In: *Büntetőjogi Tanulmányok XVIII*. Veszprém, 2017.

Doktori disszertációk

Bérces Viktor László: A védői szerepkör értelmezésének kérdése – különös tekintettel a büntetőbíróság előtti eljárásokra. *Doktori értekezések* 5. Pázmány Press. Budapest, 2014.

Képossy Imre: *Az Országbírói Értekezlet története és öröksége*. Doktori értekezés. Eötvös Lóránd Tudományegyetem. Budapest, 2023.

Miskolcziné Juhász Boglárka: *A büntetőeljárás szabályok továbbfejlesztésének lehetséges irányai*. Doktori értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar. Budapest, 2015.

Sléder Judit: *A büntetőeljárás megindítása*. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Pécs, 2010.

Internetes források

Debreceni Ítéltábla: A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene. In: https://debreceniitelotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/magyarkatonai_bunteto_jog.pdf (letöltés ideje: 2024. 04. 20.)

Pongrácz Alex: A jogászi hivatások. A magyar jogász társadalom szociológiai jellemzői. In: <https://jet.sze.hu/downloadmanager/index/id/8099/m/3988> Széchenyi István Egyetem, Jogszociológia II. A/13. Tizenharmadik előadás. (letöltés dátuma: 2023. 10.08.)

Védői jogok a bírósági eljárásban. Összefoglaló vélemény. *Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport* 2014.EL.II.E.1/10.VÉDŐ-50.szám. In: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/elfogadott_osszegzo_velemeney.pdf (letöltés dátuma: 2023.10.15.)

Jogszabályok

1896. évi XXXIII. törvénycikk a bünvádi perrendtartásról

1896.évi XXXIII. törvénycikk indoklása a bünvádi perrendtartásról. Általános indoklás. I. A bünvádi perrendtartás megalkotásának sürgős szüksége.

1897. évi XXXIV. törvénycikk a bünvádi perrendtartás életbeléptetéséről.

1912. évi XXXIII. törvénycikk a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról.

1912. évi XXXII. törvénycikk indoklása a közös haderő katonai bünvádi perrendtartása.

A m. kir. minisztérium 1914. évi 5.491. M. E. rendelete, a polgári büntetőbíráskodás alá tartozó egyéneknek a honvéd büntetőbíráskodás alá helyezéséről.

A m. kir. igazságügyminiszter 1914. évi 12.002. I.M.E rendelete a gyorsított bünvádi eljárás szabályairól.

A m. kir. minisztérium 1915. évi 2.060. M. E. számú rendelete, a gyorsított bünvádi eljárás módosított és kiegészített szabályainak életbeléptetéséről.

Döntvénytárak

Döntvénytár. A felsőbbbíróóságok elvi jelentőségű határozatai, jegyzetekkel ellátva. III. folyam I. kötet. (Budapest, 1895)

Döntvénytár. A felsőbbbíróóságok elvi jelentőségű határozatai, jegyzetekkel ellátva. III. folyam IV. kötet. (Budapest, 1896)

Döntvénytár. A felsőbbbíróóságok elvi jelentőségű határozatai, jegyzetekkel ellátva. III. folyam V. kötet. (Budapest, 1897)

Döntvénytár. A M. K. Curia, a Budapesti Kir. Ítéző Tábla és a Pénzügyi Közigazgatási Bíróság elvi jelentőségű határozatai. Új folyam XV. kötet (Budapest, 1886)

Büntetőjog és bűnvádi eljárás 2. Büntetőtörvénykönyv a kihágásokról. Melléktörvények vétségekről és kihágásokról. Sajtótörvény. Bűnvádi perrendtartás (Budapest, 1906)

Büntetőjogi döntvénytár. Az anyagi büntetőjog és a bűnvádi perrendtartás körébe tartozó elvi jelentőségű határozatok gyűjteménye, 3. kötet (Budapest, 1903)

Büntetőjogi döntvénytár. Az anyagi büntetőjog és a bűnvádi perrendtartás körébe tartozó elvi jelentőségű határozatok gyűjteménye, 1. kötet (Budapest, 1901)

Büntetőjogi döntvénytár. Az anyagi büntetőjog és a bűnvádi perrendtartás körébe tartozó elvi jelentőségű határozatok gyűjteménye, 2. kötet (Budapest, 1903)

Büntetőjogi határozatok tára. II. kötet (Budapest, 1907) 113. szám.

Büntetőjogi határozatok tára. III. kötet (Budapest, 1908) 197. szám

Döntvénytár. A felsőbbbíróóságok elvi jelentőségű határozatai, jegyzetekkel ellátva. III. folyam X. kötet. (Budapest, 1898)

Döntvénytár. A M. K. Curia, a Budapesti Kir. Ítéző Tábla és a Pénzügyi Közigazgatási Bíróság elvi jelentőségű határozatai. Új folyam XI. kötet (Budapest, 1885)

Apáthy Jenő (szerk.): Az m. kir. legfelsőbb honvéd törvényszék döntvényei. Figyelemmel a cs. és kir. legfelsőbb katonai és a cs. kir. legfelsőbb Landwehr törvényszék gyakorlatára. I. kötet. Budapest, 1918.

Napilapok

A Sibulék pöre. *Szeged és Vidéke*. 1904/3. 207. szám.

Eremits Pál gyilkosai. *Pesti Napló* 1904/55. 173. szám.

Eremits Pál gyilkosai. *Szeged és Vidéke*. 1904./3. 200. szám.

Meggyilkolt országgyűlési képviselő. *Szeged és Vidéke* 1904/3. 8. szám.

Tisza-eszlár *Napi értesítő a tiszAESzlári bűnper végtárgyalása alkalmából*. Első szám. Nyíregyháza, 1883.

Törvénykezés: Eremits képviselő gyilkosai. *Szeged és Vidéke*, 1904/204. szám.